

פערי מידע בנוגע לאוכלוסייה הבדואית בנגב

יואב לף

הדוח כולל תקציר
בשפה הערבית

המחקר הוא חלק מסדרת מחקרי תוכנית החומש לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2017-2021 אשר בוצעו בשיתוף האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב

דמ-929-23

עריכת לשון: סיגל אשכנזי
תרגום לאנגלית (תקציר): חני מנור
תרגום לערבית (תקציר): ג'לאל חסן
עיצוב גרפי: אפרת ספיקר

עורכת ראשית: רויטל אביב מתוק

המחקר הוזמן על ידי האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ומומן בסיועו

מכון מאירס ג'וינט ברוקדייל
ת"ד 3886 ירושלים 9103702
טלפון: 02-6557400
brook@jdc.org | brookdale.jdc.org.il

ירושלים | שבט תשפ"ג | פברואר 2023

על מחקר תוכנית החומש (2017-2021) לאוכלוסייה הבדואית בנגב

מחקר תוכנית החומש נערך במימון משותף של האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ושל מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל. המחקר נמשך שלוש שנים וחצי וכלל מחקרי משנה במגוון נושאים ובהם חינוך, ילדים עם מוגבלויות, תעסוקה והרשויות המקומיות. כמו כן כלל המחקר מחקרי משנה בנושאי רוחב כמו מערך תוכניות העבודה אשר ליווה את תוכנית החומש; הערכים, הכוחות והאתגרים בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב ומנהיגיה; ותמונת מצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב – מדדים נבחרים. מלבד זאת שולב במחקר דוח הערכה כוללת של תוכנית החומש.

המחקר נעשה בשיתוף בין האגף לפיתוח כלכלי חברתי בחברה הבדואית בנגב ובין מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל. אנשי האגף הובילו את התוויית נושאי המחקר ונתנו משוב למחקרים עצמם. מכון ברוקדייל תכלל את המחקר ואחראי מקצועית לביצועו.

את הדוחות שפורסמו במסגרת מחקר תוכנית החומש אפשר להוריד ללא תשלום מאתר המכון:

<https://brookdale.jdc.org.il/publication/bedouin-population-five-year-plan/>

רקע

בשנת 2022 החלה תוכנית החומש השלישית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב. תוכניות התערבות מורכבות כגון תוכנית החומש מצריכות בסיס נתונים מקיף כדי לזהות את צורכי אוכלוסיית היעד, לעמוד על שינויים במצבה – ולהשוותו למצבן של אוכלוסיות אחרות. אולם רבים מן הנתונים הנדרשים לכך אינם זמינים. לנוכח החוסר בנתונים פנה האגף לפיתוח כלכלי-חברתי בחברה הבדואית בנגב במשרד הרווחה והביטחון החברתי (להלן: האגף) למכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, בבקשה למפות את מצב הנתונים ואת פערי המידע בנוגע לאוכלוסייה הבדואית בנגב.

מטרת המחקר

המחקר נועד למפות את הנתונים הכמותיים על האוכלוסייה הבדואית בנגב, לאפיין את המגבלות של מסדי הנתונים ולהציע דרכים לשיפורם. זאת כדי שהם ישמשו תשתית איתנה לתהליכי תכנון ולמעקב שוטף אחר שינויים במצב האוכלוסייה הבדואית בנגב.

שיטת המחקר

במחקר נבחנו מגוון מקורות נתונים על האוכלוסייה הבדואית בנגב בכמה היבטים: תדירות הפרסום, עדכניות המידע, מהימנותו ומגבלותיו. דוח זה מסכם את מידת הזמינות של הנתונים הללו במגוון תחומים: גודל האוכלוסייה; הרשויות המקומיות הבדואיות והבדואים בנגב על פי מקומות מגוריהם; תשתיות פיזיות ביישובי הבדואים; חינוך; השכלה גבוהה; תעסוקה; רווחה; בריאות; ביטחון אישי; שימוש באינטרנט; נושאים חברתיים נוספים. בתוך כך צוינו גם בסיסי נתונים שאינם מתפרסמים אך מצויים בידי מגוון גופים, ויש קושי, בירוקרטי או ענייני, לקבל מהם מידע מועיל כדי ללמוד על מצבה של האוכלוסייה הבדואית. נוסף על כך פורטו תחומים שלא נאסף עליהם מידע שיטתי, שהמידע לא עבד בהתאם לצורכי התכנון או שמקום אחסונו של המידע, ככל שהוא נאסף, אינו ברור. המידע בדוח זה מעודכן לאביב 2022.

ממצאים

בתחומי חיים רבים נמצא מחסור ניכר בנתונים בנוגע לאוכלוסייה הבדואית בנגב. כמו כן במקורות המידע הנגישים יש מגבלות רבות, והן מקשות על חילוץ מידע מספק. גם גודלה המצומצם של האוכלוסייה – כ-3% בלבד מאוכלוסיית המדינה – מקשה על חילוץ המידע. קושי זה מתבטא בסקרים: גם כאשר האוכלוסייה הבדואית נדגמת לפי חלקה היחסי באוכלוסיית המדינה, מספר הנסקרים קטן מכדי לחלץ מידע מהימן או לפלחו לקבוצות משנה. פילוח כזה נדרש במיוחד כשמדובר באוכלוסייה עם צרכים מורכבים המצויה במוקד של תוכניות התערבות ממשלתיות. המחסור במידע חמור במיוחד בכל הנוגע לאוכלוסייה במגורים הבלתי

מוסדרים¹ המונה כ-80,000 איש ולה מאפיינים ייחודיים. החברה הבדואית בנגב מצויה בעיצומם של תהליכי מעבר מורכבים, ולפיכך יש בתוכה שונות רבה. מורכבות זו מדגישה ביתר שאת את הצורך במידע מפורט שיאפשר להבחין בין קבוצות משנה בה.

המלצות

ההמלצות לכל תחום מפורטות בפרקי הדוח. להלן המלצות מרכזיות שהן חוצות-תחומים:

- **לאסוף איסוף שיטתי של מידע גם בנוגע לאוכלוסייה המתגוררת במגורים בלתי מוסדרים.** ההמלצה נכונה במיוחד לסקרי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (למ"ס), שכיום אינם דוגמים כלל את האוכלוסייה הזו, אך גם לסקרים של גורמים נוספים ובעת איסוף ופרסום של מידע מינהלי. מציאות החיים של המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים שונה בהיבטים רבים מזו של תושבי שמונה-עשר היישובים, ולכן חשוב שהמידע עליהם לא רק יכלל בתמונת המצב של האוכלוסייה הבדואית, אלא יובא גם באופן שיאפשר השוואה בין קבוצות אלו
- **לשתף נציגים מן האוכלוסייה הבדואית כדי לשפר את היכולת לסקור אותה, ובייחוד את המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים,** הן בשל קשיים לוגיסטיים (כגון בעיות ברישום כתובות מגורים) הן כדי להפיג חששות באוכלוסייה ולשפר את היענותה
- **לדגום דגימת-יתר של האוכלוסייה הבדואית בסקרי הלמ"ס ובמיוחד בסקרים שהיקפם קטן יחסית** (כגון הסקר החברתי או סקר הוצאות משק הבית). זאת כדי לאפשר הפקת מידע מהימן על אוכלוסייה זו שהיא די קטנה, וכילוח נתונים לפי קבוצות משנה: רשויות מקומיות ויישובים, קבוצות גיל ומגדר. המלצה זו חשובה במיוחד עתה, כשהעיסוק באוכלוסייה הבדואית מצוי בעדיפות לאומית במסגרת תוכנית חומש נוספת. מידע נגיש ומפורט יוכל למקד ולייעל את העשייה ואת הקצאת המשאבים לעומת מידע כללי שאינו מבחין בין אזורים ובין קבוצות באוכלוסייה
- **לגייס גורמי מקצוע במשרדי ממשלה ובגופים ציבוריים** (כמו קופות החולים) כדי שייטעו באיסוף מידע על האוכלוסייה הבדואית, בעדכוננו התדיר ובהנגשתו למקבלי ההחלטות ולציבור. הסבר על חשיבות העניין ופעולה מתואמת בין הגופים עשויים לשפר מאוד את הנגישות למידע ולכן גם את התכנון עבור האוכלוסייה, ולייעל את המעקב אחר שינויים בצרכיה ובמצבה

¹ בדוח זה משמשים המינוחים האלה לציון צורות התיישבות של האוכלוסייה הבדואית: **שמונה-עשר היישובים** – שמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות (עיר, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות); העיר רהט; המועצות המקומיות חורה, כסיפה, לקיה, ערערה בנגב, שגב שלום, תל שבע; יישובי המועצה האזורית אל-קסום: אום-בטיין, א-סייד, דריג'את, כחלה, מולדה, מכחול ותראבין א-צאנע; יישובי המועצה האזורית נווה מדבר: אבו-קוריאנת, קאסר א-סר, ביר הדאג' ואבו-תלול.

מגורים בלתי מוסדרים: מגורים מחוץ לשמונה-עשר היישובים.

בהתייחסות למקורות שאינם במסגרת המחקר הנוכחי, יובאו המונחים לפי המקור.

תוכן העניינים

1	1. רקע
3	2. מטרת
4	3. שיטת המחקר
5	4. גודל האוכלוסייה
7	5. הרשויות המקומיות והבדואים בנגב על פי מקום מגוריהם
16	6. תשתיות פיזיות
20	7. חינוך
24	8. השכלה גבוהה
26	9. תעסוקה
31	10. רווחה
37	11. בריאות
41	12. ביטחון אישי
46	13. שימוש באינטרנט
47	14. נושאים חברתיים אחרים
50	15. סיכום והמלצות עיקריות
52	מקורות

רשימת לוחות

9	לוח 1: פירוט הנתונים בקובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020 ומגבלותיהם בנוגע לרשויות הבדואיות
14	לוח 2: סוג הנתונים ומקורות מידע נוספים על האוכלוסייה הבדואית לפי מקומות יישוב ומגבלותיהם
17	לוח 3: סוג הנתונים ומקורות המידע העיקריים בתחום התשתיות ביישובים הבדואיים בנגב ומגבלותיהם
20	לוח 4: סוג הנתונים ומקורות המידע העיקריים בתחום החינוך באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם
24	לוח 5: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום השכלה גבוהה באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם
28	לוח 6: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום התעסוקה באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם
34	לוח 7: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום הרווחה באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם
38	לוח 8: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום הבריאות באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם
43	לוח 9: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום הביטחון האישי באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם
46	לוח 10: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בנוגע לשימוש באינטרנט באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם
48	לוח 11: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בנוגע לנושאים חברתיים נוספים באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

1. רקע

במארכ 2022 החליטה ממשלת ישראל על תוכנית חומש שלישית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לשנים 2026-2022 (החלטת ממשלה 1279). קדמו לה תוכנית החומש לשנים 2012-2016 (החלטת ממשלה 3708) ותוכנית החומש לשנים 2017-2021 (החלטת ממשלה 2397). שתיהן נועדו לשפר את המצב החברתי-כלכלי של האוכלוסייה הבדואית בנגב, לצמצם פערים בינה ובין כלל אוכלוסיית המדינה, לשלב אותה בחברה ובכלכלה של ישראל, לבסס את היישובים הבדואיים בנגב ולשפר את רמת החיים בהם. זאת מתוך הבנה שמדובר באוכלוסייה המצויה בתחתית הדירוג החברתי-כלכלי בישראל, וביישובים שהם מן החלשים והעניים במדינה.

מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל ליווה את שתי תוכניות החומש הראשונות בשורה של מחקרי תשתית ידע ומחקרי הערכה (לקריאת דוחות המחקר ר' <https://brookdale.jdc.org.il/publication/bedouin-population-five-year-plan>). המחקרים נועדו לספק מידע על המצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב, על צרכיה ועל היישום של תוכניות החומש ובמידת האפשר גם על השפעתן. צוות המכון עדיין עוסק בהערכה כוללת של תוכנית החומש השנייה. בין היתר עסק המכון באיסוף שיטתי של מידע מינהלי וסטטיסטי, בניתוחו ובעיבודו כדי לסייע לקובעי מדיניות להתאים את עשייתם למצבה ולצרכיה של האוכלוסייה הזו ולעקוב אחר מדדים במגוון היבטים באיכות החיים שלה.

בבחינה של מגוון מאגרי מידע ממשלתיים – מאגרי הנתונים של משרדי הממשלה, יחידות הסמך והתאגידים הסטטוטוריים השותפים להחלטת הממשלה והאמונים על יישום תוכנית החומש, כמו גם במסדים של נתונים כלליים המאגמים משאבי מידע רלוונטיים (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה [למ"ס] והמוסד לביטוח לאומי) – נמצאה שונות רבה בכמות המידע ובאיכותו בכל הנוגע לאוכלוסייה הבדואית בנגב. לעיתים מידע חשוב חסר, ולעיתים הוא אינו מספק; הוא לא נמדד ותועד ברציפות או שנשמך על מדגמים קטנים ומהימנותו מוגבלת; יש שהוא נאסף רק על חלק מן האוכלוסייה הרלוונטית (לדוגמה, מידע על המתגוררים בשמונה-עשר היישובים, אך לא על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים¹). במקרים אחרים הוא לוקה מבחינות אחרות: הנתונים אינם נגישים או אינם זמינים לעיבוד, ולכן אי אפשר לספק את כל המידע הדרוש לתכנון וליישום תוכניות. אפילו המספר של הבדואים המתגוררים בנגב אינו ידוע לאשורו, ויש בנוגע לו רק מגוון הערכות, כפי שיתואר להלן.

החברה הבדואית בנגב מצויה בעיצומם של תהליכי מעבר מורכבים, והיא מתגוררת בצורות התיישבות מגוונות, לכן יש בה שונות רבה. מורכבות זו מדגישה את הצורך במידע מפורט שיסייע לקבל תמונה מהימנה על האוכלוסייה בכלל ועל קבוצות משנה בה.

¹ בדוח זה משמשים המינוחים האלה לציון צורות התיישבות של האוכלוסייה הבדואית: **שמונה-עשר היישובים** – שמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות (עיר, מועצות מקומיות ומועצות אזוריות): העיר רהט; המועצות המקומיות חורה, כסיפה, לקיה, ערעה בנגב, שגב שלום, תל שבע; יישובי המועצה האזורית אל-קסום: אום-בטין, א-סייד, דריג'את, כוחלה, מולדה, מכחול וטראבין א-צאנע; יישובי המועצה האזורית נווה מדבר: אבו-קוריאנת, קאסר א-סר, ביר הדאג' ואבו-תלול.

מגורים בלתי מוסדרים: מגורים מחוץ לשמונה-עשר היישובים. בהתייחסות למקורות שאינם במסגרת המחקר הנוכחי, יובאו המונחים לפי המקור.

מבקר המדינה הצביע על קשיים בפקידת האוכלוסייה הבדואית בנגב: בדוח ביקורת שעסק בהיבטי משילות בנגב ציין המבקר כי "באופן קבוע הלמ"ס אינה כוללת בסקרים אלו את תושבי הפזורה הבדואית. בשנים 2012-2015 נתקלה הלמ"ס בקשיים בביצועם של סקרים אלו בקרב תושבי היישובים המוכרים. קשיים אלה באו לידי ביטוי במחסור בסוקרים שיכולים היו להגיע לדרום הארץ, בבעיית אמינות בחלק לא מבוטל מן התשובות שניתנו וכן בעובדה שסוקרים משבטים מסוימים אינם יכולים להיכנס לשבטים מסוימים אחרים. המצב המתואר השתפר מהותית בסקרי הוצאות משקי הבית שבוצעו בשנים 2016-2017 ואולם, בשנת 2018 חזרה הבעיה, וזו באה לידי ביטוי, בין השאר, באחוזי פקידה נמוכים ביישובים המוכרים (כאמור, בפזורה אין פקידה בכלל): בשנת 2018 עמד אחוז הפקידה על 68.3% (לעומת 74% בכלל האוכלוסייה), ובשנת 2019 על 41.5% (לעומת 64% בכלל האוכלוסייה)" (משרד מבקר המדינה, 2021, עמ' 90). המבקר ציין כי "היעדר נתונים סטטיסטיים אמינים על האוכלוסייה הבדואית בדרום מקשה על גופי הממשלה השונים לטפל בסוגיות השונות המאפיינות אוכלוסייה זו ואף לתקצבה כיאות" (משרד מבקר המדינה, 2021, עמ' 91). אכן, הכנה מושכלת של תוכניות התערבות מורכבות ומעקב שיטתי אחר שינויים במצב ובצרכים של האוכלוסייה מצריכים בסיסי נתונים מקיפים, מדויקים, עדכניים ונגישים ככל האפשר.

2. מטרות

מטרות המחקר היו:

- א. למפות את הנתונים הכמותיים על האוכלוסייה הבדואית בנגב ולזהות את המידע החסר
 - ב. לבחון את המסדים העיקריים של הנתונים, לאפיין את מגבלותיהם ולהציע דרכים לשיפורם
- ממצאי המחקר נועדו לשמש תשתית לתהליכי תכנון ולמעקב שוטף אחר שינויים במצב האוכלוסייה הבדואית בנגב כדי לטייב את תוכניות החומש ואת תוכניות ההתערבות העוסקות בה.

3. שיטת המחקר

במחקר נבחן מגוון רחב של מקורות של נתונים כמותיים על האוכלוסייה הבדואית בנגב בהיבטים: תדירות הפרסום, עדכניות המידע, מהימנותו ומגבלותיו. מקורות המידע יפורטו בפרקים השונים. בין היתר יצוינו גם בסיסי נתונים שאינם מתפרסמים אך מצויים בידי מגוון גופים, ויש קושי, בירוקרטי או ענייני, לקבל עליהם מידע מועיל כדי ללמוד על מצבה של האוכלוסייה הבדואית. נוסף על כך פורטו תחומים שלא נאסף עליהם מידע שיטתי, שהמידע לא נגבד בהתאם לצורכי התכנון או שמקום אחסונו של המידע, ככל שהוא נאסף, אינו ברור. המידע מעודכן לאביב 2022.

יודגש כי צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל כבר פירט וניתח רבים מן הנתונים במסגרת מחקרי תוכניות החומש ומוסיף לעקוב אחר חלקם במסגרת בחינה שיטתית של מדדים נבחרים לתיאור מצבה של האוכלוסייה הבדואית בנגב. לכן בדוח זה אין פירוט של הנתונים המספריים עצמם. כאמור, הדוח נועד למפות את הקיים ואת החסר בתחום המידע הכמותי ולאחר מידע ממקורות זמינים ונגישים. מטבע הדברים, אי אפשר בעבודה מסוג זה להתחקות אחר כל מקורות המידע השמורים בידיהם של מוסדות ציבור שונים, אך אינם נגישים לציבור. אלה יוזכרו ככל שצוות המחקר איתר אותם או מודע לקיומם, גם אם הנתונים עצמם לא הגיעו עד כה לידיו.

הנתונים ייסקרו לפי תחומי העיסוק המרכזיים בתוכניות החומש. ראשית, ייבחנו הנתונים הקיימים על היקף האוכלוסייה ועל פריסתה; לאחר מכן ייסקרו הנתונים לפי התחומים שצוינו: רשויות מקומיות, תשתיות פיזיות, חינוך, השכלה גבוהה, תעסוקה, רווחה, בריאות, ביטחון אישי ושימוש באינטרנט, ולאחר מכן פרק שיוקדש לנתונים בנושאים חברתיים נוספים שלא נמצא להם מקום מתאים בפרקים הקודמים. לכל אחד מן התחומים ייוחד פרק שבו יוצגו מקורות המידע הקיימים, מהו המידע המצוי בהם ואיזה מידע כמותי חסר. כן יוצגו החסמים המקשים על שימוש מיטבי במידע הקיים, מבחינת זמינותו, טיבו וכיוצא באלה.

כל פרק ייפתח בתיאור תמציתי של תחום התוכן, של מקורות המידע ושל הסוגיות המרכזיות בנוגע למידע החסר. לאחר מכן יוצגו בפרוטרוט בלוח המידע הקיים והמידע שזוהה כחסר. לבסוף יובא סיכום קצר של עיקרי הדברים ויוצגו המלצות בתחום שבו עוסק הפרק. את המסמך כולו יחתום פרק שיביא את עיקרי המסקנות וההמלצות שעשויות לשפר את בסיס המידע בנוגע למצבה של האוכלוסייה הבדואית בנגב.

4. גודל האוכלוסייה

האוכלוסייה הבודואית בנגב מונה כיום יותר מ-280,000 נפש, שהם כ-3% מאוכלוסיית ישראל, אך גודלה המדויק אינו ידוע. לפי הלמ"ס (למ"ס, לוחות 2.15, 2.19 בשנתון הסטטיסטי של 2021), מנתה אוכלוסייה זו בשנת 2020 בין 284,200 ל-289,400 נפש, בהתאם לממוצע 2020 או לסוף השנה² ולאופן הפילוח: מוסלמים בנפת באר שבע או ערבים בנפה זו. לפי השנתון הקודם של הלמ"ס, מנתה אוכלוסיית הבודואים בנגב בסוף שנת 2019 273,900 נפש (לפי פילוח על בסיס הגדרה של "מוסלמים בנפת באר שבע"). על פי נתוני רשות ההגירה והאוכלוסין, היו באפריל 2019 262,803 בדואים בנגב, והנתון המעודכן ביותר של רשות ההגירה (מינואר 2022) הוא 287,768 נפש. נוסף על הבדלים בין מועדי איסוף הנתונים, הפערים נובעים משלל ההגדרות והשיטות לביצוע אומדנים (אוניברסיטת בן-גוריון, א"ת), שהרי אין בנמצא רישום רשמי שבו אנשים מסווגים כבודואים. כל אחת מן ההגדרות האפשריות מועדת לאי-דיוקים כלשהם. כך לדוגמה, פילוח לפי ההגדרה "מוסלמים בנגב" או "מוסלמים בנפת באר שבע" עשוי לכלול גם תושבים מוסלמים מאזורים אחרים בארץ שהעתיקו את כתובת מגוריהם לאזור. לעומת זאת סכימת מספרם של הרשומים כמתגוררים בשמונה-עשר היישובים הבודואיים או כתושבי שבטים, עשויה להחמיץ את הבודואים שגרים בתחומי העיר באר שבע, וזאת מלבד אי-הדיוקים הרבים ברישום האוכלוסייה ביישובים הבודואיים עצמם (ר' פירוט להלן).

כ-74% מאוכלוסיית הבודואים בנגב (כ-200,000 איש) רשומים כמתגוררים בשמונה-עשר יישובים השוכנים בתשע רשויות מקומיות בדואיות. אחרים (כ-70,000 נפש, ואף יותר מכך) מתגוררים במגורים בלתי מוסדרים מחוץ לשמונה-עשר היישובים או בפריפריה שלהם, אך מחוץ לתחום המוכר על ידי המדינה. למעשה, מקום מגוריהם מצוין באמצעות שם השבט שעימו הם נמנים ולא לפי מקום גאוגרפי מוגדר. לפי דוח מבקר המדינה שיצא לאור בשנת 2021, יש כ-80,000 איש שכתובתם רשומה לפי שם השבט (משרד מבקר המדינה, 2021). את היישובים הוותיקים – שבעה במספר – הקימה המדינה בשנים 1968-1990, רובם לאחר חתימת הסכמי השלום עם מצרים (ב-1978). רבים מהם קיבלו מעמד רשמי של מועצה מקומית רק בחלוף שנים מיום הקמתם. נוסף על אלה יש שתי מועצות אזוריות בדואיות "נווה מדבר" ו"אל-קסום". הן נוצרו בשנת 2012 מפיצול של מועצה אזורית קודמת "אבו בסמה", שהוקמה בשנת 2003. את שתי המועצות האזוריות, שכוללות יחד אחד-עשר יישובים כפריים, מנהיגים ראשי מועצה נבחרים מאז תחילתה של תוכנית החומש השנייה (נווה מדבר משנת 2016, ואל-קסום מ-2017).

מקובץ הרשויות המקומיות העדכני ביותר של הלמ"ס עלה כי האוכלוסייה בתשע הרשויות מנתה 215,069 נפש בסוף שנת 2020 (למ"ס, 2020). אולם מן הידוע הוא שיש מחלוקת בין גורמים רשמיים בדבר מספר התושבים הרשומים בכל אחת מן הרשויות המקומיות. יש לעיתים הבדלים ניכרים בין הלמ"ס, משרד הפנים והרשות לפיתוח והתיישבות הבודואים בנגב בנוגע למספר התושבים ברשויות הבודואיות. לדוגמה, בדוח מבקר המדינה נכתב כי על פי נתוני רשות האוכלוסין משנת 2018, מספר הבודואים המתגוררים בעיר רהט ובשש המועצות המקומיות הבודואיות בנגב גדול ב-46,000 מהמספר הרשום ברשות לפיתוח והתיישבות הבודואים בנגב (משרד מבקר המדינה, 2021). הבדלים גדולים במיוחד נמצאו ברישומי המתגוררים בשתי המועצות האזוריות:

² חלק מן הנתונים מייצגים ממוצע שנתי, וחלק מן הנתונים מעודכנים לסוף השנה.

במועצת נווה מדבר רשומים 8,287 תושבים (לפי רשות האוכלוסין), לעומת 26,500 תושבים בנתוני הוועדה לחלוקת הכנסות מן המועצה המקומית התעשייתית רמת חובב; במועצת אל-קסום צוינו 12,723 תושבים לפי רשות האוכלוסין, לעומת 24,600 בנתוניה של אותה ועדה (משרד מבקר המדינה, 2021).

חלק מן הסתירות ברישומי התושבים נובע מכך שתושבים רבים נרשמים מכל מיני סיבות כמתגוררים ביישוב שאינו יישוב מגוריהם בפועל (תקשורת בין-אישית עם גורמים ממשלתיים וברשויות מקומיות שמעורים בנושא, 2021). יש גם תושבים רבים בשוליים של שמונה-עשר היישובים, אך לא תמיד בתחום הגבולות המתוכנן שלהם ("הקו הכחול" של היישוב), ולא תמיד ברור אם יש התאמה בין מקום מגוריהם בפועל לרישום של מקום המגורים. העובדה שבחלק מן הרשויות הבדואיות חסרים שמות רחובות ואין רישום כתובות מדויק, מוסיפה לבלבול ולקושי לעקוב (משרד מבקר המדינה, 2021).

5. הרשויות המקומיות והבדואים בנגב על פי מקום מגוריהם

הנתונים הזמינים של הרשויות המקומיות בישראל בכלל ושל הרשויות הבדואיות בנגב בפרט, מרוכזים ברובם בקובץ הרשויות המקומיות, שהלמ"ס מפרסמת מדי שנה (אם כי לעיתים לאחר שנה-שנתיים מסוף השנה שאליה מתייחסים הנתונים). קובץ הרשויות מכיל נתונים פיזיים ומינהליים של כל רשות מקומית ומגוון נתונים על תושביה: בריאות, שכר והכנסות אחרות, מערכת החינוך ברשות, השכלה וכן נתונים על תשתיות (משק המים, בנייה ותשתיות, כמויות פסולת ומיחזור, תחבורה), פשיעה ומשפט, מדדים שונים של הרשות, שימושי קרקע, אחוזי הצבעה בבחירות המוניציפליות והארציות, נתוני תקציב מגוונים, נתונים מתוך סקרי כוח האדם, סקרי הוצאות משק הבית והסקר החברתי. מקורות המידע שעל בסיסם מכינה הלמ"ס את קובץ הרשויות המקומיות, הם מגוונים: חלקם נתונים מינהליים שאמורים לכלול מידע מלא (כגון נתוני תעסוקה והכנסה מדיווחי המוסד לביטוח לאומי), וחלקם מבוססים על נתונים מסקרים של הלמ"ס. מעת לעת מרעננת הלמ"ס את סוגי הנתונים המתפרסמים בקובץ, אולם רובם מתפרסמים באופן דומה מדי שנה, ולכן הם מאפשרים מעקב אחר שינויים במצב הרשות ותושביה במשך הזמן.

נתונים על רשויות מקומיות חשובים במיוחד לתכנון ולבקרה על המצב ועל התפקוד של כל רשות. כשמדובר ברשויות מקומיות של האוכלוסייה הבדואית, מידע זה חשוב במיוחד כי אלו רשויות מן החלשות והעניות ביותר במדינה. פרט לכך בתוכנית החומש לשנים 2017-2021 הגדירה ממשלת ישראל את חיזוקן כמטרה מרכזית בשל היותן גורם מרכזי בהספקת שירותים לתושבים ובקידום איכות חייהם. בתוכנית החומש לשנים 2022-2026 מתוכננת להמשיך מגמה זו, בכפוף לכמה שינויים.

חשיבות רבה יש גם ליכולת לעמוד על מצבם של המתגוררים בתחומיה של כל אחת מן הרשויות המקומיות בנפרד. זאת משום שהרשויות הבדואיות אינן זהות זו לזו במאפייני התושבים, בתנאי החיים, בצרכים ובשירותים הניתנים להם. המידע יאפשר תכנון ויישום תוכניות ושירותים פרטניים עבור כל קבוצת תושבים כזו. נוסף על כך יש צורך לבחון גם אוכלוסייה גדולה המתגוררת במגורים בלתי מוסדרים. הנתונים עליה מעטים בלבד, והם אינם מופיעים כלל בקובץ הרשויות של הלמ"ס.

בעת כתיבת מסמך זה, באביב 2022, הקובץ האחרון שזמין לשימוש באתר הלמ"ס, הוא הקובץ המתייחס לרשויות המקומיות בשנת 2020, כלומר לפני כשנה וחצי. בראשית השנה התייחס הקובץ הזמין העדכני ביותר לשנת 2019, כלומר כשנתיים קודם לכן. חלק מן הנתונים בקבצים אלו מעודכן אף פחות ומתייחס לשנים קודמות. כך לדוגמה, בקובץ הרשויות האחרון (לשנת 2020) נכללים הנתונים האלה:

- נתונים שעודכנו לאחרונה בהתאם לשנת 2019 – נתוני תקציב של הרשות, נתוני שכר והכנסות, נתוני נישואין וגירושין, נתוני תחלואה בסוכרת, נתונים על מי שתייה, נתוני פשיעה ומשפט, נתוני הכנסה והוצאה מתוך סקר הוצאות משק הבית
- נתונים מעודכנים לשנת 2018 – נתוני תחלואה בסרטן, נתונים המתייחסים לשפכים, מדד קומפקטיות של הרשות – בעירויות ובמועצות מקומיות, נתוני הכנסה והוצאה לנפש – מתוך סקר הוצאות משק הבית
- נתונים מעודכנים לשנת 2017 – מדד חברתי-כלכלי של הרשות
- נתונים שעודכנו לאחרונה בשנת 2015 – נתונים על מעמד הרשות, שטח השיפוט שלה, מדד פריפריאליות ונתונים מינהליים נוספים
- נתונים שמעודכנים רק עד לשנת 2013 – נתונים בדבר שימושי קרקע

עם זה הקובץ מכיל גם נתונים מועטים המעודכנים לשנת 2021 – נתונים בנוגע לבנייה ודיור (מעודכנים ליוני 2021) ונתוני השכלה גבוהה (מתייחסים לשנת הלימודים תשפ"א, 2020-2021). נתוני ההצבעה בבחירות המוניציפליות והארציות מעודכנים למועדי הבחירות האחרונים שהתקיימו, ועל כן מופיעים בקובץ נתונים על שיעורי ההצבעה בבחירות לכנסת שהתקיימו בשנים 2020 ו-2021. חלק מן הנתונים בקובץ משקפים מידע שקובץ במשך שנים אחדות (נתונים נצברים).

כאמור, יתרונו הגדול של קובץ זה טמון ביכולת לעקוב אחר מצבה של כל רשות מקומית ומצב תושביה בהיבטים רבים. צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל מסייע לא פעם בקובץ זה גם כדי לדלות ממנו נתונים בנוגע לאוכלוסייה ולעקוב אחר מגמות בה – על ידי השוואה בין נתונים מקובצי רשויות מקומיות המתייחסים לשנים שונות. זאת, הן בהתייחס לרשות מסוימת הן לשם חישוב נתונים המתייחסים לכלל תושבי הרשויות הללו. עם זה בקובץ הרשויות המקומיות יש כמה חסרונות בסיסיים שמגבילים את השימוש בו למעקב אחר המצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב:

- **קובץ הרשויות מתייחס רק לתושבים בשמונה-עשר היישובים המשתייכים לרשויות המקומיות, ולכן הוא אינו משקף כלל את מצבם של התושבים המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים, שימוש בקובץ הרשויות גם אינו מאפשר הפקת מידע על בדואיים מובהקים.** נוסף על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים, שימוש בקובץ הרשויות גם אינו מאפשר הפקת מידע על אוכלוסייה בדואית המתגוררת ביישובים שאינם בדואיים כמו באר שבע. גם אם אפשר להפיק מידע על התושבים הערביים בבאר שבע, אי אפשר להבחין בין הבדואים לערבים מן הצפון שהעבירו את כתובתם לעיר.
- **נתוני הקובץ משקפים את תמונת המצב לפני שנים אחדות.** כאמור, חלק מן הנתונים משקפים את המצב לפני שנה או שנתיים, ואחרים – את המצב בשנים מוקדמות יותר. הדבר נכון לכלל הרשויות המקומיות בארץ. אולם כשמבקשים לעקוב אחר אוכלוסייה העומדת במרכז של תוכנית התערבות מקיפה, גוברת במיוחד החשיבות של מידע עדכני ושל היכולת לנתח אותו לעיתים מזומנות יותר. כשמדובר ברשויות עם קצב גידול אוכלוסייה גבוה במיוחד, כמו היישובים הבדואיים, וברשויות חדשות ומתפתחות (במיוחד שתי המועצות האזוריות הבדואיות שקמו לפני שנים אחדות וחלק מיישוביהן עדיין בהליכי הסדרה ופיתוח ראשוניים), חשיבות המעקב התכוף רבה אף יותר.
- **חלק מן הנתונים מתייחסים רק לרשויות גדולות המונות 50,000 תושבים ויותר.** הרשות הבדואית היחידה העונה להגדרה זו היא העיר רהט. בעיר זו מתגוררים רק כרבע מכלל הבדואים בנגב, ויש להניח כי תושביה שונים במאפייניהם מתושבי רשויות קטנות יותר. נתונים אלו מתייחסים לתחומי חיים חשובים: נתונים על פשיעה ומשפט ונתונים מתוך סקר כוח אדם ומסקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס (נתונים על השכלה, על תעסוקה, על משק הבית, על בעלות על דירה, על הכנסות והוצאות).
- **נתוני הסקר החברתי בקובץ אינם רלוונטיים לתושבים בשמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות הבדואיות.** יש נתונים רק בערים המונות 100,000 תושבים ויותר. כך, אין בנמצא נתונים על בסיס מקום המגורים המתייחסים למידת שביעות הרצון של תושבי היישובים הללו משירותים ותשתיות שונים, לתפיסות בנוגע להיבטים שונים של החיים, לתחושת אפליה, לדרכי ההגעה למקומות העבודה, לשימוש ברשת האינטרנט וכיוצא באלה.
- **גם נתונים אחרים ובראשם נתוני בריאות על שכיחות מקרי סרטן, אינם מופיעים על חלק מן הרשויות המקומיות.** אף על פי שמצוין בקובץ שהנתונים הם על רשויות מקומיות עם יותר מ-10,000 תושבים, יש כמה רשויות בדואיות שמספר תושביהן גדול

מסך זה, אולם הנתונים האלה אינם מובאים בנוגע להן. פרט לכך לא מפורטים בקובץ נתוני בריאות כלשהם בנוגע למועצות אזוריות, ובכלל זה שתי המועצות האזוריות הבדואיות.

▪ **אין בקובץ נתונים על משק המים ועל מספר דירות מגורים במועצות אזוריות**, ולכן חסר מידע בנושאים אלה בנוגע למועצות אל-קסום ונווה מדבר ו-11 יישוביהן.

▪ **אין נתונים על סלילת כבישים והנחת תשתיות** בחלק מן הרשויות, ולא ברור אם בגלל אי-עשייה או מאי-עדכון הנתונים.

▪ **מידע על מועצות אזוריות אינו כולל נתונים על כל אחד מן היישובים בהן** פרט למידע על מספר היישובים הללו, על מרחקים בתחומי המועצה ועל קטגוריות כלליות שאליהן משתייכים היישובים. אי אפשר אפוא לדעת אם יש הבדלים בין היישובים בתחומי המועצה האזורית ובמצב תושביהם.

הגבלת נתוני הסקרים רק לרשויות גדולות יחסית נובעת מסיבה סטטיסטית ברורה – מספר נדגמים ביישובים קטנים נמוך מכדי שתתאפשר הסקה סטטיסטית עליהם; ואולם הדבר מגביל את היכולת לעקוב אחר מגמות בקרב האוכלוסייה הבדואית ברמת הרשות המקומית. יצוין כי בחלק מן הסקרים יש מיעוט נדגמים בדואים בכלל, והוא פוגע לעיתים אף ביכולת להפיק מידע תקף ומהימן על האוכלוסייה הבדואית בשמונה-עשר היישובים כמכלול (פירוט על כך בפרקים הבאים).

לוח 1 מציג את הנתונים העיקריים שאפשר להפיק מקובץ הרשויות המקומיות בהתייחס לרשויות המקומיות הבדואיות ולתושביהן, ואת המגבלות העיקריות בנוגע לנתונים אלו.

לוח 1: פירוט הנתונים בקובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020 ומגבלותיהם בנוגע לרשויות הבדואיות

התחום	פירוט הנתונים העיקריים המובאים בקובץ הרשויות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
כללי	שם הרשות; סמל הרשות; מחוז; מעמד מוניציפלי ושנת קבלתו; מרחק מגבול מחוז תל אביב; מספר חברי המועצה; סמל ושם של ועדת תכנון ובנייה; שטח הרשות	2015	מידע לא עדכני, אך לא מדובר בנתונים מכריעים לצורך מעקב שוטף. חלקם משתנה בקצב איטי למדי
דמוגרפיה	צפיפות אוכלוסייה; גודל האוכלוסייה; הרכב לאומי של האוכלוסייה; מספר גברים ומספר נשים; חלוקה לקבוצות גיל; יחס תלות; נתוני לידות; פטירות; פטירת תינוקות; ריבוי טבעי וגידול האוכלוסייה; עולים חדשים (לא רלוונטי לרשויות בדואיות); מאזן הגירה (כולל פירוט נכנסים ויוצאים לפי מין וגיל); הגירה בתוך הרשות המקומית; אוכלוסיית דיור משותף	רוב הנתונים מעודכנים לסוף 2020. מקצתם נצברים על פני שנים אחדות (פטירת תינוקות, שיעור פטירות מתוקנן). נתוני נישואין וגירושין מעודכנים ל-2019	נתונים מעט ישנים על נישואין וגירושין – בדומה לנתונים על כלל הרשויות בארץ. הדבר מקשה לעקוב אחר מגמות שינוי

התחום	פירוט הנתונים העיקריים המובאים בקובץ הרשויות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
בריאות ותוחלת חיים	תוחלת חיים בלידה; מספר ושיעור מקרי סוכרת; עודף משקל והשמנה של תלמידים בכיתה א' ובכיתה ז'; מספר ושיעור מקרי סרטן בקרב גברים ובקרב נשים	מרבית הנתונים נצברים במשך שנים אחדות. נתוני סוכרת מעודכנים עד 2019, ונתוני סרטן עד 2018	נתונים מעט ישנים, בדומה ליתר הרשויות בארץ. הדבר מקשה לעקוב אחר מגמות שינוי; נתוני תוחלת חיים בלידה – רק על רהט (רק על רשויות המונות 50,000 תושבים ויותר); נתוני תחלואה בסוכרת – אין מידע על התושבים בשתי המועצות האזוריות ומועצת שגב שלום; נתוני תחלואה בסרטן – רק על רהט (אך על פי שבטבלה מצוין שנתוני התחלואה הם על עיריות ומועצות מקומיות המונות 10,000 תושבים ויותר, ולכאורה היו אמורים להיות נתונים על שבע רשויות (ללא שתי המועצות האזוריות); נתוני עודף משקל והשמנה – רק על תלמידי כיתה א', אך לא על תלמידי כיתה ז' (אין כלל נתונים על תלמידים במועצות האזוריות)
שכר ורווחה	מקבלי דמי אבטלה ונתונים דמוגרפיים המתייחסים אליהם; מקבלי הכשרה מקצועית; נתונים על מקבלי קצבאות זקנה ושאיירים, הבטחת הכנסה, גמלאות סיעוד, גמלאות נכות וגמלאות ניידות; התפלגות מבוטחי בריאות לפי קופות החולים; משפחות מקבלי קצבאות ילדים, ומספר הילדים שבגינם שולמו קצבאות; מספר השכירים, נתוני השכר שלהם ונתונים נוספים; מספר העצמאים ונתוני ההכנסה שלהם; מדד אי-השוויון של שכירים (מדד ג'יני)	נתוני שכר שכירים והכנסות עצמאים – 2019; שאר הנתונים – 2020	נתוני שכר והכנסות עצמאים מעט ישנים, בדומה לשאר הרשויות המקומיות, מקשים על מעקב אחר מגמות שינוי

התחום	פירוט הנתונים העיקריים המובאים בקובץ הרשויות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
חינוך והשכלה גבוהה	ילדים בגנים של משרד החינוך לפי קבוצות גיל; מספר בתי ספר וכיתות לימוד; מספר תלמידים; ממוצע תלמידים לכיתה; אחוז תלמידים נושרים (בחלוקה מגדרית); אחוז זכאים לתעודת בגרות (זכאות כללית ותעודות בגרות שעומדות בדרישות הסף של האוניברסיטאות); נתונים על בעלי השכלה גבוהה ועל סטודנטים; נתונים על עובדי הוראה ועל יחס כמותי בין מורים לתלמידים (מבחינת מספרים ושעות עבודה)	נתוני מערכת החינוך – 2019-2020. נתוני השכלה גבוהה – 2021-2020	-
מים	תקבולי מים; פחת מים; נתוני צריכת מים, לפי סוגי צריכה; חריגות בבדיקות מי שתייה; כמות השפכים ואחוז השפכים המטופלים ברמה שניונית ומעלה	נתוני צריכת מים – 2020; חריגות בבדיקות מיקרוביאליות במי שתייה – 2019; נתוני שפכים – 2018	נתוני השפכים והחריגות בבדיקת מי שתייה מעט ישנים, כמו בכלל הרשויות המקומיות. הנתונים מקשים על מעקב אחר מגמות שינוי; אין כלל נתוני צריכת מים במועצות אזוריות, ובכללן שתי המועצות האזוריות הבדואיות
בנייה ודיור	התחלות בנייה וגמר בנייה; התחלה וגמר סלילת כבישים חדשים / הרחבה ושיקום של כבישים; התחלה וגמר של הנחת צינורות; מספר דירות למגורים לפי מרשם מבנים ודירות	הנתונים מעודכנים ל-2019, למעט מספר דירות למגורים לפי מרשם מבנים ודירות – מעודכנים ל-2021	אין נתונים בקטגוריות רבות בנוגע לחלק מן הרשויות – לא ברור אם הדבר נובע מהיעדר מידע או מאי-עשייה. אין כלל מידע על מספר דירות למגורים במועצות אזוריות, לרבות המועצות האזוריות הבדואיות
פסולת מוצקה ביתית, מסחרית וגזם	כמות פסולת לפי ק"ג ליום לנפש; אחוז מחזור פסולת	2020	-
תחבורה	כלי רכב מנועיים, פרטיים ואחרים; גיל ממוצע של רכב פרטי; תאונות דרכים עם נפגעים, לפי חומרה ולפי שיעור ל-1,000 תושבים ול-1,000 נפש	2020	על פי שיחות עם גורמי מקצוע בתחום, נראה שיש תופעה של תת-דיווח על תאונות דרכים ביישובים בדואיים, ובהן תאונות עם נפגעים

התחום	פירוט הנתונים העיקריים המובאים בקובץ הרשויות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
פשיעה ומשפט	מבוגרים מורשעים בדיון, כולל פירוט לפי סוגי עבירות	2019	נתונים מעט ישנים מקשים על זיהוי מגמות עדכניות. יש נתונים רק על העיר רהט (נתוני פשיעה קיימים בקובץ רק על רשויות המונות 50,000 תושבים ויותר)
מגוון מדדים של רשויות מקומיות	מדד חברתי-כלכלי; מדד קומפקטיות (לא כולל מועצות אזוריות); מדד פריפריאליות	מדד חברתי-כלכלי – 2017; מדד קומפקטיות – 2018; מדד פריפריאליות – 2015	מידע לא עדכני מקשה על זיהוי מגמות עדכניות (בדומה לכלל הרשויות). מדד הקומפקטיות אינו מתייחס כלל למועצות אזוריות
שימושי קרקע	שימושי קרקע לפי קטגוריות	2013	מידע ישן מקשה על זיהוי מגמות עדכניות (בדומה לכלל הרשויות)
מדדים ייחודיים למועצות אזוריות	מרחקים במועצות אזוריות; מספר יישובים במועצות אזוריות לפי קטגוריות	2020	-
הצבעה בבחירות מוניציפאליות וארציות	הצבעה במערכות הבחירות שהתקיימו בשנים האחרונות	2021-2018	-
נתוני תקציב	נתונים רבים ומפורטים על תקבולים ועל תשלומים בתקציב הרגיל והבלתי-רגיל; נתוני עודף/גירעון; עומס מלוות; חיובי ארנונה (לפי סוגים)	2019	נתונים לא עדכניים (על כלל הרשויות המקומיות), מקשים על זיהוי מגמות שינוי במשך תוכנית החומש לשנים 2021-2017
נתונים מסקר כוח אדם	מגוון נתונים על השכלה, תעסוקה, יוממות, משקי בית, משפחות, בעלות על דירה / מגורים בשכירות	2020	יש נתונים רק על העיר רהט (משום שיש נתונים רק על ערים המונות 50,000 תושבים ויותר)
			נתוני הכנסה והוצאה לנפש (מסקר הוצאות משק הבית) – 2018

מגבלות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	פירוט הנתונים העיקריים המובאים בקובץ הרשויות	התחום
אין כלל נתונים על רשויות בדואיות (ובהן רהט, אף על פי שיש נתונים על ערים אחרות בסדר גודל דומה)	2018 (בשל קשיי תפעול, הלמ"ס לא פרסמה עד כה נתונים מסקרי הוצאות משק הבית לשנים שאחרי 2018)	הכנסה כספית והוצאה כספית לנפש	נתונים מסקר הוצאות משקי הבית
אין כלל נתונים על הרשויות הבדואיות משום שנתונים אלו מתפרסמים רק בנוגע לערים המונות 100,000 תושבים ויותר	2020	נתוני שביעות רצון מאזור המגורים, מהניקיון, משטחים ירוקים, ממצב הכבישים והמדרכות, משירותי איסוף האשפה, מן התחבורה הציבורית וממקומות חנייה; תפיסות באשר לזיהום אוויר, רעש, תחושת ביטחון ללכת לבד בחשכה; תפיסות בנוגע למצב הבריאות האישי, מערכת הבריאות ומערכת החינוך; שביעות רצון מהחיים ומהמצב הכלכלי ותפיסות בנוגע לחיים ולמצב הכלכלי בעתיד; שימוש במחשב ובאינטרנט; שביעות רצון מהעבודה והיבטים אחרים שלה; אופן ההגעה לעבודה; מעגלי תמיכה ותפיסות בנוגע לאנשים אחרים; אמון בממשלה ובמערכת המשפט; מצב נפשי ובריאותי; מעורבות חברתית	נתונים מהסקר החברתי

נתונים ממקורות אחרים על אוכלוסיית הבדואים, המפולחים לפי רשות מקומית או יישוב מגורים

עיון במקורות נוספים מאפשר לעיתים למצוא מידע עם פילוח מקומי מפורט יותר. עם זה המידע קשור לעיתים להיבטים מסוימים מאוד, והוא לא תמיד נגיש כמו קובץ הרשויות המקומיות, או שהוא אינו מתפרסם באופן שוטף ואחיד המאפשר מעקב סדיר אחר מגמות ושינויים משנה לשנה. **לוח 2** מפרט את מצאי הנתונים שאותרו עד כה על ידי צוות המחקר במכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, ואת מגבלותיהם הידועות בעת כתיבת דוח זה. התייחסויות אחרות לחלק מן הנתונים יופיעו בהמשך המסמך, לפי התחומים.

לוח 2: סוג הנתונים ומקורות מידע נוספים על האוכלוסייה הבדואית לפי מקומות יישוב ומגבלותיהם

התחום	מקור	פירוט	מעודכן לאביב 2022	מגבלות
בריאות	משרד הבריאות, התוכנית הלאומית למדדי בריאות בישראל	נתוני בריאות על פי יישוב (פרט לקובץ הרשויות המקומיות). פולחו נתונים בנוגע לביקורים ולטיפולים בתחנות 'טיפת חלב', ובהן תחנות בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים (לפי שמות שבטים)	2018	מידע לא עדכני. לא נמצא מידע עדכני יותר, ולא ברור אם נאסף או אם יש כוונה לפרסמו. מידע נקודתי שאין אפשרות לשאוב ממנו נתונים כלליים
תחבורה	מידע מהרשות הלאומית לבטיחות בדרכים (להלן: הרלב"ד) על היפגעות בתאונות דרכים בתחומי המועצות הבדואיות (הרלב"ד, תקשורת בין-אישית, 2019)	מספרי הנפגעים בתאונות דרכים מקרב תושבי היישובים בדואיים בנגב, לפי יישוב המגורים וחומרת הפגיעה – כולל מידע על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים (לפי שמות שבטים) ויישובים במועצות האזוריות	2014-2018 (מידע נצבר)	על פי שיחות עם גרמי מקצוע בתחום, נראה שרווחת התופעה של תת-דיווח על תאונות דרכים ביישובים בדואיים, גם על תאונות עם נפגעים
איתנות פיננסית של רשויות מקומיות	מדד האיתנות הפיננסית של רשויות מקומיות (משרד הכנים, 2020)	דירוג האיתנות הפיננסית של כלל הרשויות המקומיות בישראל ובהן תשע הרשויות הבדואיות	2020	-
מגוון נתונים בעלי שיוך מקומי מתוך דוח מבקר המדינה	מבקר המדינה: דוח 72 א': היבטי משילות בנגב (משרד מבקר המדינה, 2021)	נתונים שיש בהם התייחסות ליישובים מסוימים בהקשרים מגוונים, כפי שעלו בעבודת הביקורת	מגוון שנים (משתנות מנתון לנתון)	נתונים לא סדורים. הנתונים אינם נאספים / מתפרסמים באופן מתמשך ועקבי, אלא הם יותר בגדר קטעי נתונים המתייחסים להיבטים שבהם עוסק דוח הביקורת

המלצות בנוגע למידע לפי מקומות המגורים:

- **להקצות משאבים למיפוי מסודר של מקומות המגורים של האוכלוסייה הבדואית בנגב** כדי לגבש תמונה ברורה של זהות ומספר המתגוררים בכל אחד משמונה-עשר היישובים, כמו גם בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים. המידע ישמש בסיס לתכנון מדיניות ולדגימה בסקרים. מפקד האוכלוסין של הלמ"ס, שעומד לצאת לדרך בימים אלה, עשוי להיות הזדמנות טובה לכך.
- **להגדיל את המדגמים** בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב (לבצע דגימת-יתר) כדי לשפר את איכות המידע ולהפיק מידע לפי מקום מגורים או רשות מקומית גם ביישובים קטנים יחסית.
- **לכלול בסקרי הלמ"ס מדגם מייצג של המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים.** מיפוי מקומות המגורים (כמתואר לעיל) יוכל לשמש בסיס דגימה מתאים.
- **להקים צוות בשיתוף נציגות של האוכלוסייה הבדואית. הצוות יסייע בגיבוש המלצות ודרכי פעולה לקידום יכולות הסקירה ואיסוף המידע** בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב. זאת כדי להתגבר על חסמים המקשים על הסקירה של אוכלוסייה זו, ובהם אי-שיתוף פעולה של האוכלוסייה ואי-אמון ברשויות.
- **לאסוף ולפרסם נתונים על הרשויות המקומיות הבדואיות ועל ריכוזי המגורים הבלתי מוסדרים בתדירות גבוהה יותר מהיום.** האוכלוסייה הבדואית נמצאת במוקד עשייה ממשלתית המוגדרת עדיפות לאומית (במסגרת תוכנית החומש לשנים 2022-2026), לכן יש לאפשר מעקב שוטף אחר האוכלוסייה הזו והרשויות המקומיות הבדואיות ולהתאים את המדיניות ואת יישומה באופן מיטבי למצב העדכני.

6. תשתיות פיזיות

תחום התשתיות הפיזיות הוא תחום רחב מאוד הכולל נושאים מגוונים: עתודות קרקע ושימושי קרקע, סלילת כבישים ואחזקתם, בינוי שכונות מגורים והנחת תשתיות לבנייתן, מבני ציבור ואחזקתם (בכלל זה מבני חינוך לחינוך הפורמלי והבלתי-פורמלי, מרפאות ומבנים אחרים שבהם ניתן שירות לציבור הרחב), אזורי תעשייה ומסחר, תשתיות תחבורה ציבורית, שילוט הכוונה ותמרורי דרכים, מדרכות וכיפאצא באלה. בתחום זה כלולה גם ההספקה של שירותים שוטפים באמצעות תשתיות פיזיות, ובהם הפעלת תחבורה ציבורית, הספקת חשמל ומים, סילוק פסולת, ניקיון רחובות ושטחי ציבור וסילוק שפכים. כל אלה תלויים בקיום תשתיות פיזיות תקינות ובאחזקתן השוטפת.

לנוכח מגוון הנושאים הרחב שתואר, בולט מיעוט הנתונים הכמותיים הזמינים לציבור הרחב ולמקבלי ההחלטות. כמעט כל הנתונים (המעטים) שזמינים לציבור בתחום התשתיות, כבר פורטו בפרק הקודם כי מרבית התשתיות נבנות ומתוחזקות בתחומי הרשויות המקומיות או אף על ידן, והנתונים עליהן מתפרסמים על בסיס מיקומן. התשתיות הפיזיות פורטו גם בפרק זה לצד מקורות מידע נוספים, גם אם מעטים, בנוגע להיבטים מסוימים בתחום. חלקם מספקים מידע שאינו מלא או שאינו נאסף ומתפרסם באופן סדיר. סביר להניח כי לגורמי ממשל במישור המקומי או הארצי יש עוד מאגרי נתונים על תשתיות פיזיות, אך הם אינם זמינים. גם גורמי תכנון ארציים מתקשים לא פעם לאתר נתונים כאלה ולהשתמש בהם לתכנון ולמעקב אחר התפתחויות בשטח, ובמקרים אחרים הם אף אינם מודעים כלל לקיומם או למקום הימצאם של הנתונים הדרושים להם לשם תכנון מיטבי ולבחינת התפתחויות בשטח. במצב הנוכחי בתחום התשתיות הפיזיות חסרים נתונים סדורים וזמינים למקבלי ההחלטות ולציבור.

יש לציין כי בריכוזי המגורים הבלתי מוסדרים אין כמעט תשתיות מאורגנות, ותושביהם אינם נהנים משירותי תשתית כגון חשמל, פיניו אשפה ושפכים ותחבורה ציבורית. יש תשתיות מועטות במרכזי שירותים, כמו מרפאות וכיתות לימוד, שהוקמו במבנים יבילים. במרכזים אלו יש תשתיות תחבורה (כבישים), הספקת מים, תאורה, ביוב וכדומה. תשתיות אלו אינן מתועדות בקובצי נתונים הזמינים לעיון, ולכן הן לא פורטו בפרק זה. ככל הנראה אפשר לקבל מידע עליהן על פי בקשה מיוחדת מן הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב (הרשות לפיתוח והתיישבות הבדואים בנגב, תקשורת בין-אישית, יוני 2022), אך לא ברור אם אלו נתונים כמותיים מסודרים שיכולים לאפשר מעקב אחר שינויים בשטח.

לוח 3 מפרט את סוג הנתונים ומקורות המידע העיקריים שאותרו בתחום התשתיות ואת מגבלותיהם. לא נכללו בו התייחסות למבני חינוך וכיתות. מידע זה (מלבד אזכורו לעיל בהקשר של רשויות מקומיות) ייכלל בפרק העוסק בחינוך.

יצוין כי פרט לקובצי הנתונים הסדורים שפורטו בלוח, מתפרסמים מעת לעת באופן לא סדיר נתונים על תשתיות ביישובים הבדואיים בנגב כמו בדוח מבקר המדינה על היבטי משילות בנגב (משרד מבקר המדינה, 2021). אולם אין מדובר באיסוף מסודר ועקבי של נתונים ובפרסומם על פני ציר הזמן באופן שיאפשר השוואה לנתונים דומים בעתיד. נתונים אלו מתייחסים לנושאים כגון מימוש תוכנית בינוי במסגרת תוכנית החומש לשנים 2017-2021, שיום רחובות ושיוך לכתובות ביישובי הבדואים, תשתיות ציבוריות חסרות ביישובי המועצות האזוריות הבדואיות, התחברויות פיראטיות לרשתות החשמל והמים, פחת מים, חבלות בתשתיות ובמבני ציבור, קיום

אתרי פסולת פיראטיים, שירותי דואר, תשתיות פיקוד העורף למתן התרעות בשעת חירום (בעיקר בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים) וקשיים במתן שירותי הצלת חירום בשל תשתיות חסרות.

לוח 3: סוג הנתונים ומקורות המידע העיקריים בתחום התשתיות ביישובים הבדואיים בנגב ומגבלותיהם

מגבלות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מקור / פרסום	התחום / סוג הנתונים
נתוני השפכים והחריגות בבדיקת מי שתייה מעט ישנים, כמו בנוגע לכלל הרשויות המקומיות, מקשים על מעקב אחר מגמות שינוי עדכניות; אין כלל נתוני צריכת מים במועצות אזוריות, ובכללן שתי המועצות האזוריות הבדואיות;	נתוני צריכת מים – 2020 חריגות בבדיקות מיקרוביאליות במי שתייה – 2019 נתוני שפכים – 2018	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות	מים ושפכים: תקבולי מים; פחת מים; נתוני צריכת מים, לפי סוגי צריכה שונים; חריגות בבדיקות מי שתייה; כמות השפכים ואחוז השפכים המטופלים ברמה שניונית ומעלה. הכול לפי רשויות מקומיות
הנתונים מתפרסמים לכל אחת מן הרשויות בנפרד. ייתכן שאפשר לעבד מידע כולל, לפחות בחלק מן ההיבטים	אין נתונים בקטגוריות רבות על חלק מן הרשויות – לא ברור אם הדבר נובע מחוסר במידע או מאי-עשייה. אין מידע כלל על מספר דירות למגורים במועצות אזוריות, לרבות המועצות האזוריות הבדואיות;	2019 מספר דירות למגורים לפי מרשם מבנים ודירות – 2021	בנייה, דיור וכבישים: התחלות בנייה וגמר בנייה; התחלה וגמר סלילת כבישים חדשים והרחבה ושיקום של כבישים (גם לפי יחס למספר התושבים); התחלה וגמר של הנחת צינורות; מספר דירות למגורים לפי מרשם מבנים ודירות
הנתונים הקיימים מתפרסמים לכל אחת מן הרשויות בנפרד. ייתכן שאפשר לעבד מידע כולל, לפחות בחלק מן ההיבטים (יצוין בהקשר זה שבמכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל עובדו נתונים על סלילת כבישים והרחבתם בכלל הרשויות הבדואיות; נכון לעכשיו – עד לשנת 2018)			

מגבלות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מקור / פרסום	התחום / סוג הנתונים
הנתונים הקיימים מתפרסמים לכל אחת מן הרשויות בנפרד. ייתכן שאפשר לעבד מידע כולל, לפחות בחלק מן ההיבטים	2020	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות	פסולת מוצקה ביתית, מסחרית וגזם: כמות פסולת לפי ק"ג ליום לנפש; אחוז מחזור פסולת
הנתונים מתפרסמים לכל אחת מן הרשויות בנפרד. ייתכן שאפשר לעבד מידע כולל, לפחות בחלק מן ההיבטים. על פי שיחות עם גורמי מקצוע בתחום, נראה שיש תופעה רווחת של תת-דיווח על תאונות דרכים ביישובים בדואיים, ובהן תאונות עם נפגעים	2020	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות	תחבורה: כלי רכב מנועיים, פרטיים ואחרים; גיל ממוצע של רכב פרטי; תאונות דרכים עם נפגעים, לפי חומרה ולפי שיעור ל-1,000 תושבים ול-1,000 נפש
מידע ישן מקשה על בחינת מגמות עדכניות (בדומה לכלל הרשויות)	2013	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות	שימושי קרקע ברשויות המקומיות, לפי קטגוריות שימוש
יש נתונים במסגרת עבודה של משרד התחבורה למיפוי פערי שירות בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית. לפי מסמך שהכין המשרד, שמונה-עשר היישובים הבדואיים נכללו במיפוי. מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל טרם קיבל לידי את נתוני היישובים הבדואיים, ולכן הם לא נבחנו לעומק; שביעות רצון מן התחבורה הציבורית נבדקת בסקר החברתי של הלמ"ס. בסקר זה בולט מספרם הקטן של הנסקרים הבדואים (52-124 בשנה), לא ברור מכמה יישובים ומאילו. לכן נתונים אלו מוגבלים ביכולתם לאפיין שונות בשביעות הרצון בין יישובים	מיפוי פערי שירות – 2020; שביעות רצון מן התחבורה הציבורית – 2019	משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, הרשות הארצית לתחבורה ציבורית (2021): "מדדים לבחינת פערי שירות בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית" למ"ס, הסקר החברתי	תחבורה ציבורית

המלצות בנוגע למידע בתחום התשתיות:

- **להקים מסד נתונים שירכז נתוני תשתית רלוונטיים** בתחומים: בינוי, תשתיות הדרכים, חשמל, מים, טיפול בשפכים ובפסולת ועוד. המחסור בנתונים סדורים בתחום התשתיות מאפיין את כל אזורי המדינה ואוכלוסיותיה ואינו ייחודי לאוכלוסייה הבדואית. עם זה אוכלוסיית הבדואים בנגב היא עתה במוקד העשייה הממשלתית, והיא תמשיך להיות בו בחמש השנים הקרובות לפחות. לכן יש חשיבות רבה לאיסוף המידע, להצגתו באופן עקבי וברור ולמעקב אחריו במשך הזמן. מומלץ שוועדה שתורכב מאנשי תכנון רלוונטיים וממומחים בתחומי התשתיות, תבחן את המידע הנדרש, תאתר את המקורות המתאימים לקבלת נתונים אמינים ותכין תשתית לריכוז המידע ולהצגתו באופן שיאפשר לחלץ מידע רלוונטי במגוון פילוחים של האוכלוסייה הבדואית בנגב.
- **להגדיר את המידע הרלוונטי שיאפשר לעקוב אחר צמצום הפערים והמענה לצרכים** בתחום התשתיות. כך לדוגמה, אין משמעות רבה למידע על אורך הכבישים שנשללו או שוקמו, כשלא ידוע הפער בין נתון זה ובין אורך הדרכים ביישובים הבדואיים שעדיין צריך לסלול או לשקם. דוגמה אחרת – למידע על חיבור בתים לרשת חשמל, מים או ביוב תהיה משמעות יישומית אם גם יהיה ידוע כמה בתים טרם חוברו.
- **לאסוף מידע בתחום התשתיות על כל יישוב.** המידע יאפשר לעקוב אחר המצב בכל יישוב בנפרד ולא רק ברמה הכללית. חשוב שהנתונים יתייחסו גם לכל יישוב במועצות האזוריות. נתונים על כל יישוב יאפשרו לקבוע סדרי עדיפויות לטיפול ברשויות המקומיות.
- **להקים מסד נתונים לצורך מעקב אחר ההקמה והפיתוח של מרכזי שירותים בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים:** הפריסה שלהם בשטח, התשתיות המצויות בכל מרכז כזה והשירותים הניתנים בו.

7. חינוך

משרד החינוך הוא הגורם האחראי להפקת נתונים בתחום החינוך בישראל. מקצת הנתונים מתפרסמים באתר המשרד. נתונים אחרים אפשר להפיק בחדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך ולפלא אותם במגוון פילוחים. הגישה לחדר המחקר הווירטואלי מוגבלת לאנשי מקצוע שקיבלו היתר לכך, ובהם נציג של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. בעת כתיבת דוח זה באביב 2022, חדר המחקר מכיל נתונים רק עד שנת הלימודים תשע"ט (2018-2019). הנתונים צפויים להתעדכן רק בחדר המחקר החדש שמקים משרד החינוך, ובעת כתיבת מסמך זה הוא טרם נפתח. פרט לכך נסקר המידע על תחום החינוך מסקרי הלמ"ס ומקובץ הרשויות המקומיות. יש לזכור שבישראל פועלים גם בתי ספר מקצועיים שאחראי להם משרד הכלכלה והתעשייה. נתונים על הלומדים במוסדות אלו אינם מופיעים בקובצי משרד החינוך, וקבלתם מחייבת פנייה מיוחדת לאחראים להם במשרד הממונה.

לוח 4 מציג את סוגי הנתונים העיקריים הרלוונטיים למחקר שאפשר להפיקם מן המקורות הללו, ואת מגבלותיהם.

לוח 4: סוג הנתונים ומקורות המידע העיקריים בתחום החינוך באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

תחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022) מגבלות
נתונים בסיסיים על התלמידים (מספר תלמידים לפי כיתות, מגדר, מגזר ומאפיינים אחרים – כולל מספר ילדים במשפחה והשכלת הורים)	חדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך (אפשרות לפילוח האוכלוסייה הבדואית)	הנתונים אינם כוללים תלמידי בתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה והתעשייה. חדר המחקר נגיש רק בהיתר מיוחד. אפשר לשלוח מידע על תושבי מגורים בלתי מוסדרים, אך רק כיחידה אחת (ללא הבחנה גאוגרפית ביניהם). אין מידע על הגיל הרך (מעונות וגני ילדים)
זכאות לבגרות, מספר יחידות לימוד וציוני בגרות במקצועות מסוימים (לפי מאפיינים שונים)	חדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך (אפשרות לפילוח האוכלוסייה הבדואית)	המידע אינו כולל תלמידים בבתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה והתעשייה. חדר המחקר נגיש רק בהיתר מיוחד. אפשר לשלוח מידע על תושבי מגורים בלתי מוסדרים, אך רק כיחידה אחת (ללא הבחנה גאוגרפית ביניהם)
ציוני מיצ"ב בכיתות ה' ו-ח' (לפי מקצועות ומאפיינים של תלמידים)	חדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך (אפשרות לפילוח האוכלוסייה הבדואית)	המידע אינו כולל תלמידים בבתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה והתעשייה. חדר המחקר נגיש רק בהיתר מיוחד. אפשר לשלוח מידע על תושבי מגורים בלתי מוסדרים, אך רק כיחידה אחת (ללא הבחנה גאוגרפית ביניהם)

תחום/ סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022) מגבלות
קובצי אקלים בית-ספרי בכיתות ה'-י"א (לפי מגדר ומגזר ודרגת כיתה)	חדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך (אפשרות לפילוח האוכלוסייה הבדואית)	2019-2018 לא כולל תלמידי בתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה והתעשייה. חדר המחקר נגיש רק בהיתר מיוחד. אפשר לשלוח מידע על תושבי מגורים בלתי מוסדרים, אך רק כיחידה אחת (ללא הבחנה גאוגרפית ביניהם)
קובצי מורים לפי מגזר ומאפיינים מגוונים (מגדר, ותק, השכלה ועוד)	חדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך (אפשרות לפילוח האוכלוסייה הבדואית)	2019-2018 המידע אינו כולל מורים בבתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה והתעשייה. חדר המחקר נגיש רק בהיתר מיוחד. אין מידע על צוותים במסגרות לגיל הרך (מעונות וגני ילדים)
נתונים שנוגעים לעבודת קציני הביקור הסדיר – קובצי קבסנ"ט	חדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך (אפשרות לפילוח האוכלוסייה הבדואית). נתונים אלה הוכנסו לחדר המחקר הווירטואלי לבקשת מכון מאיר-ס- ג'וינט-ברוקדייל	2019-2018 המידע אינו כולל תלמידים בבתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה והתעשייה. חדר המחקר נגיש רק בהיתר מיוחד. אפשר לשלוח מידע על תושבי מגורים בלתי מוסדרים, אך רק כיחידה אחת (ללא הבחנה גאוגרפית ביניהם)
שיעורי נשירה	חדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך (אפשרות לפילוח האוכלוסייה הבדואית). אפשר לחשב נתונים אלו באמצעות השוואת קובצי תלמידים משנים שונות (הם אינם ישירים)	2019-2018 המידע אינו כולל תלמידים בבתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה והתעשייה. חדר המחקר נגיש רק בהיתר מיוחד. אפשר לשלוח מידע על תושבי מגורים בלתי מוסדרים, אך רק כיחידה אחת (ללא הבחנה גאוגרפית ביניהם). הנתונים אינם מובאים ישירות: אפשר לחשבם באמצעות השוואת קובצי תלמידים משנים שונות

מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022) מגבלות	מקור / פרסום	תחום/ סוג הנתונים
<p>אין התייחסות מפורשת לאוכלוסייה הבדואית. אפשר לחבר נתונים לפי רשויות או בתי ספר מסוימים. הנתונים אינם כוללים תלמידים בבתי ספר מקצועיים של משרד הכלכלה ותעשייה. אין נתונים על הגיל הרך (מעונות וגני ילדים). נתוני מיצ"ב קיימים רק על מבחנים בשפת אם, והם מעודכנים רק עד 2019</p>	אתר משרד החינוך	<p>נתוני שקיפות בחינוך: מספר תלמידים בכיתות; שיעור התלמידים בחינוך טכנולוגי; שיעור מורים בעלי תואר שני; שיעור נשירה (שנתי); שיעור הזכאים לתעודת בגרות ולתעודת הצטיינות (אך חסרים נתונים על זכאות לתעודת בגרות העומדת בדרישות הסף של האוניברסיטאות); שיעור הזכאים ל-4 ו-5 יחידות לימוד באנגלית ובמתמטיקה; גודל כיתה ממוצעת (יסודי, חטיבת ביניים וחטיבה עליונה); ציוני מיצ"ב – שפת אם בלבד בכיתות ה' ו-ח' (ממוצע ושיעור המצטיינים); מאפייני אקלים בית-ספרי</p>
<p>רשויות מקומיות בלבד (התייחסות רק לתושבים בשמונה-עשר היישובים, אך ללא הבחנה בין יישובים במועצות האזוריות)</p>	<p>הלמ"ס – קובץ הרשויות המקומיות לשנת 2019</p>	<p>נתוני חינוך לפי רשות מקומית: מספר ילדים בגנים של משרד החינוך, לפי קבוצות גיל; מספר בתי ספר וכיתות לימוד; מספר תלמידים; ממוצע תלמידים בכיתה; שיעור הנושרים; שיעור הזכאים לתעודת בגרות (בכלל וכאלו שעומדות בדרישות הסף של האוניברסיטאות; נתונים על עובדי הוראה ועל יחס כמותי בין מורים לתלמידים (מספרים ושעות עבודה)</p>

תחום/ סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
מידע על השכלה (מספר שנות לימוד / התעודה הגבוהה ביותר) מתוך סקר כוח אדם	הלמ"ס – סקר כוח אדם;	2017	2017 בקובץ שניתן לעיבוד. במכון מאיר-ס-ג'וינט-ברוקדייל התקבלו נתונים אחדים חדשים יותר, עד לשנת 2020, על פי בקשה מיוחדת. ברמת היישוב / רשות מקומית, יש נתונים רק על העיר רהט (כי קובץ הרשויות המקומיות כולל נתונים מסקר זה רק על ערים המונות 50,000 תושבים ויותר) – מעודכנים ל-2019-2020
	הלמ"ס – קובץ הרשויות המקומיות	2019	
מידע על תלמידים בחינוך המקצועי-טכנולוגי באחריות משרד הכלכלה והתעשייה	הלמ"ס – סקר כוח אדם;	2019	אין מידע גלוי על היקף הלומדים במסגרות אלו באוכלוסייה הבדואית. בעבר התקבל מידע כזה במכון מאיר-ס-ג'וינט-ברוקדייל, אולם על פי בקשה מיוחדת
	הלמ"ס – קובץ הרשויות המקומיות	2020	

המלצות בנוגע למידע בתחום החינוך:

- **לאסוף מידע על מכלול ההיבטים בחינוך בקרב האוכלוסייה הבדואית ולהבחין בין התושבים בשמונה-עשר היישובים למתגוררים במגורים בלתי מוסדרים, וכן בין היישובים במועצות האזוריות.** זאת כדי לאתר הבדלים לא רק בין האוכלוסייה הבדואית לשאר אוכלוסיית המדינה, אלא גם בין קבוצות משנה באוכלוסייה הבדואית.
- **להרחיב את היקף הנסקרים ביישובים הבדואיים בסקרי הלמ"ס ולסקור את האוכלוסייה המתגוררת במגורים בלתי מוסדרים.** חשוב לאפשר הבחנה בין המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים לבין התושבים בשמונה-עשר היישובים במגוון ההיבטים של תחום החינוך.

8. השכלה גבוהה

מוסדות ההשכלה הגבוהה בישראל כפופים למועצה להשכלה גבוהה (מל"ג). היא אוספת מידע עליהם, על הלומדים בהם ועל מקבלי התארים. חלק ממידע מנהלי זה מועבר ללמ"ס, והיא מעבדת את הנתונים ומפרסמת אותם באתרה. באתר זה אין נתונים רבים על הבדואים כקבוצה מוגדרת, פרט לפילוחים מסוימים שיוזכרו להלן, אך אפשר לקבץ במידת מה נתונים המתייחסים ליישובים בדואיים בנגב (ר' **מגבלות בלוח 5**). גם המל"ג עצמה מפרסמת מידע באתרה, אך הוא אינו מספיק להפקת מידע מסודר על האוכלוסייה הבדואית. פרט לנתונים מינהליים מעובדים אלו, יש גם נתונים רלוונטיים בסקרי הלמ"ס.

לוח 5: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום ההשכלה הגבוהה באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

מגבלות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מקור / פרסום	התחום / סוג הנתונים
רק יישובים עם +30 סטודנטים. לא כל שמונה-עשר היישובים הבדואיים נכללים: אין התייחסות ליישובי המועצות האזוריות (או לכל מועצה כיחידה שלמה) – לא ברור אם רק בשל מספר סטודנטים מועט. יש מידע על סטודנטים הרשומים כתושבי שבטים (ומתגוררים במגורים בלתי מוסדרים)	2020-2019	אתר הלמ"ס	מספר סטודנטים לתואר ראשון לפי יישוב מגורים, מגדר, סוג מוסד ותחום לימודים
רק יישובים עם +30 סטודנטים. לא כל שמונה-עשר היישובים הבדואיים נכללים, וגם לא תושבי מגורים בלתי מוסדרים הרשומים כתושבי שבטים	2020-2019	אתר הלמ"ס	מספר סטודנטים חדשים לתואר ראשון לפי יישוב מגורים, מגדר וסוג מוסד
רק יישובים עם +30 סטודנטים. לא כל שמונה-עשר היישובים הבדואיים המוכרים נכללים, וגם לא תושבי מגורים בלתי מוסדרים הרשומים כתושבי שבטים	2020-2019	אתר הלמ"ס	מספר סטודנטים לתואר שני, לפי יישוב מגורים, מגדר, סוג מוסד ותחום לימודים
רק יישובים עם +30 סטודנטים. לא מופיעים יישובים בדואיים כלל	2020-2019	אתר הלמ"ס	סטודנטים לתואר שלישי לפי יישוב מגורים, מגדר, סוג מוסד ותחום לימודים

מגבלות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מקור / פרסום	התחום / סוג הנתונים
לא ברור אם קבוצת הבדואים מתייחסת רק לבדואים בנגב	2020-2019	אתר הלמ"ס	אחוז הסטודנטים לתואר ראשון בקרב בני 18-39 לפי אוכלוסייה, דת, מגדר, גיל וסוג מוסד – יש נתונים על הבדואים כקבוצה
לא ברור אם קבוצת הבדואים מתייחסת רק לבדואים בנגב	2020-2019	אתר הלמ"ס	אחוז הסטודנטים לתואר שני בקרב בני 18-39 לפי אוכלוסייה, דת, מגדר, גיל וסוג מוסד – יש נתונים על בדואים כקבוצה
רק יישובים שיש בהם +15 מקבלי תארים. אין נתונים על תארים שני ושלישי. אין נתונים על מקבלי תארים (כולל ראשון) לפי יישוב מגורים ותחום לימוד	2020-2019	אתר הלמ"ס	מקבלי תואר ראשון לפי יישוב מגורים, מגדר וסוג מוסד
מידע על רשויות מקומיות בלבד. חסר מידע על תושבי מגורים בלתי מוסדרים	2021-2020	הלמ"ס – קובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020	מבחר נתונים על השכלה גבוהה לפי רשות מקומית: שיעור בעלי תארים מישראל בקרב בני 33-55; אחוז הנכנסים להשכלה גבוהה בתוך שמונה שנים בקרב תלמידי י"ב; אחוז הסטודנטים בקרב בני 20-25; שיעור הסטודנטים בקרב כלל האוכלוסייה
רק התושבים בשמונה-עשר היישובים הרשומים כמתגוררים ברשויות המקומיות. מידע לפי מקום המגורים מתייחס רק לעיר רהט (המידע מפולח רק על ערים המונות 50,000 תושבים ויותר)	2020	סקר כוח אדם + נתונים מתוכו בקובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020	התעודה הגבוהה ביותר (בקרב בני +15) בהקשר של השכלה גבוהה: שיעור בעלי תעודה אקדמית

המלצות בנוגע למידע בתחום ההשכלה הגבוהה:

- **לאסוף ולפלח נתונים מינהליים מפורטים על השכלה גבוהה בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב, ובכלל זה ביישובים עם מעט סטודנטים וביישובי המועצות האזוריות על ידי המל"ג והלמ"ס.** מומלץ שבנתונים אלו יהיה מידע הן על הלומדים לתארים הן על מקבלי התארים. כל זאת כדי לאפשר מעקב אחר מגמות שינוי בתחום זה.
- **לגבש דרכים לאיסוף מידע על הלומדים ועל מקבלי תארים מחוץ לישראל,** ובכלל זה במוסדות לימוד ברשות הפלסטינית.

9. תעסוקה

נתונים על תעסוקה במדינת ישראל מגיעים משני סוגים עיקריים של מקורות: מקורות מינהליים וסקרים של הלמ"ס. המקורות המינהליים הם המוסד לביטוח לאומי, שמרכז דיווחים של המועסקים במשק השכירים והעצמאיים, ושירות התעסוקה, שמרכז נתונים על דורשי עבודה ועל מובטלים המתייצבים בלשכות התעסוקה.

נתונים מינהליים

המוסד לביטוח לאומי מפלח מעת לעת את שיעורי התעסוקה לפי מגדר ולפי קבוצות באוכלוסייה, ובהן האוכלוסייה הבדואית בנגב. יתרה מכך, פילוח זה כולל הבחנה בין התושבים בשמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות ובין המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים (כחידה אחת). נכון למועד כתיבת מסמך זה באביב 2022, הפילוח העדכני ביותר הוא של שנת 2020. זה מקור המידע היחיד על שיעורי תעסוקה בריכוזי המגורים הבלתי מוסדרים, שכן סקרי הלמ"ס (להלן) אינם כוללים פקידה של תושביהם.

מידע אחר שאפשר להפיק ממקורות מינהליים של המוסד לביטוח לאומי, אינו מתפרסם או מפולח באופן יזום על ידי המוסד, והפקתו כרוכה בבקשות מיוחדות ממינהל המחקר של המוסד (מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל פונה מעת לעת בבקשות כאלו למינהל המחקר במוסד). עם זה חלק מן הנתונים הללו מועברים ללמ"ס ומתפרסמים בקובץ הרשויות המקומיות לפי מקומות המגורים. בעת כתיבת מסמך זה בראשית 2022, הנתונים העדכניים ביותר מסוג זה שזמינים לעיון ולעיבוד, הם נתונים על מספר שכירים ועצמאים ועל שכרם בשנת 2019 (ומתפרסמים בקובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020), וכן מידע על מקבלי דמי אבטלה המעודכן לשנת 2020 (ומתפרסם באותו הקובץ). אף על פי שנתונים אלה מתייחסים לכל רשות מקומית בנפרד, אפשר להסתמך עליהם בהפקת נתונים או אומדנים לאוכלוסיית התושבים בשמונה-עשר היישובים ברשויות המקומיות הבדואיות בנגב (הדבר כבר נעשה על ידי צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל). אי אפשר להפיק מהם מידע על מצב התעסוקה של בדואים המתגוררים מחוץ ליישובים אלו, במיוחד במגורים בלתי מוסדרים, ואי אפשר לפלח את הנתונים לפי יישובים במועצות האזוריות (הנתונים הם על כל מועצה אזורית כמכלול ללא פירוט יישובי).

נתוני התעסוקה המינהליים שזמינים בקובץ הרשויות המקומיות:

- שכר ממוצע לחודש של שכירים והשינוי הריאלי בשכר זה לעומת השנה הקודמת (נתונים אלו, בשונה מן הנתונים האחרים, הם גם בחלוקה לפי מגדר)
- מספר השכירים
- שיעור השכירים המשתכרים פחות משכר המינימום (באחוזים)
- מספר העצמאים
- הכנסה ממוצעת לחודש של עצמאים
- השינוי הריאלי של הכנסה לעצמאים לעומת השנה הקודמת (באחוזים)

- שיעור העצמאים המשתכרים עד מחצית השכר הממוצע (באחוזים)
- מדד אי-השוויון של שכירים (מדד ג'יני)

נתונים מסקרי הלמ"ס

נתוני התעסוקה נכללים ברובם בסקר כוח האדם שעורכת הלמ"ס באופן שוטף, והם מתפרסמים מדי שנה אם כי בדרך כלל באיחור. נתונים אלו מאפשרים פילוחים ועיבודים. סקר כוח האדם נחשב למקור המידע המהימן והרשמי בנוגע לשיעורי ההשתתפות בכוח העבודה והתעסוקה בישראל. הוא מספק נתונים המתייחסים להיבטים האלה: שיעור המשתתפים בכוח העבודה, שיעור המועסקים (במשרה מלאה ובמשרה חלקית), שיעור הבלתי-מועסקים, שיעור המועסקים מחוץ ליישוב המגורים, שיעור מועסקים לפי משלח יד, נעדרים זמנית מכוח העבודה, מצב עבודה ולימודים (לומדים ועובדים / רק לומדים / לא עובדים ולא לומדים, לפי מגדר וקבוצות גיל).

בעת כתיבת דוח זה באביב 2022, הקובץ המלא האחרון המאפשר עיבודים ופילוחים באופן עצמאי, הוא זה שמתייחס לשנת 2017. קבלת נתונים מעודכנים יותר מחייבת הגשת בקשה ללמ"ס לעיבודים מיוחדים, או היתר מיוחד לעבודה בחדר המחקר של הלמ"ס. ללא בקשות או היתרים כאלה, יש להסתפק בנתונים נבחרים מן הסקר.

במרוצת העשור החולף נסקרו כוח האדם מדי שנה בין 379 ל-927 גברים בדואים ובין 401 ל-1,061 נשים בדואיות (לפי פילוח של מוסלמים במחוז הדרום). היקף כזה של נסקרים מספיק מבחינה סטטיסטית להפקת נתונים מהימנים על תעסוקה של האוכלוסייה הבדואית בשמונה-עשר היישובים, אך הוא אינו מספיק להפקת מידע ברמת הרשות המקומית או היישוב, למעט בעיר רהט; ואכן, נתונים מסקר כוח האדם על רהט מתפרסמים בקובץ הרשויות המקומיות. יש לזכור כי סקרי הלמ"ס אינם דוגמים את המתגוררים בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים, ולפיכך נתוני סקר כוח האדם אינם משקפים כלל את מצב התעסוקה במקומות אלו. התוצאה היא שהשימוש בנתונים לתיאור מצב התעסוקה בקרב הציבור הבדואי בדרום בכלל, הוא מוטה.

אפשר למצוא נתונים "רכים" יותר על תעסוקה בסקר החברתי של הלמ"ס, לדוגמה שביעות רצון מן העבודה, אמצעי ההגעה וזמן ההגעה ממקום המגורים למקום העבודה. בסקרים החברתיים הללו נדגמים מדי שנה כמאה נדגמים בדואים (נשים וגברים גם יחד) משמונה-עשר היישובים או מחלקם, ויש להניח שאין בכך כדי לספק תמונת מצב מהימנה דיה, והם בוודאי לא מאפשרים פילוח לקבוצות משנה. בשנת 2020, השנה שבה פרצה מגפת הקורונה, נתקלו בלמ"ס בקושי משמעותי לסקור את האוכלוסייה הבדואית, ולכן אין נתונים כלל משנה זו על האוכלוסייה הנדונה (בשנה זו נסקרו בסקר החברתי רק ארבעה מוסלמים המתגוררים במחוז הדרום, ולא ברור אם הם בדואים). מעט נתונים רלוונטיים יש בסקר הוצאות והכנסות משק הבית. אולם זה סקר קטן עם מיעוט נדגמים, וגם הוא לא תמיד נערך כסדרו בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב.

לוח 6 מסכם את הנתונים הזמינים על מצב התעסוקה של האוכלוסייה הבדואית בנגב.

לוח 6: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום התעסוקה באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

מגבלות	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מקור / פרסום	התחום / סוג הנתונים
רק ברשויות המקומיות, כל רשות בנפרד (אפשר לעבד מידע על מכלול הרשויות). אין חלוקה לפי מגדר, אין פילוח לקבוצות גיל. אין מידע על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. אין מידע על ישובים במועצות האזוריות. נתונים לא מעודכנים (נכונים ללפני יותר משנתיים)	2019	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020 (מתפרסם מדי שנה, באיחור של שנים אחדות)	נתונים מינהליים על שכירים – מספר השכירים, שכר ממוצע לחודש, שינוי בשכר הריאלי של שכירים לעומת השנה הקודמת, אחוז השכירים המשתכרים עד שכר מינימום, מדד אי-השוויון של שכירים (מדד ג'יני)
רק ברשויות המקומיות, כל רשות בנפרד (ניתן לעבד מידע על מכלול הרשויות). אין חלוקה לפי מגדר. אין פילוח לקבוצות גיל. אין מידע על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. אין מידע על ישובים במועצות האזוריות. נתונים לא מעודכנים (נכונים ללפני יותר משנתיים)	2019	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020 (מתפרסם מדי שנה, באיחור של שנים אחדות)	נתונים מינהליים על עצמאים – מספר העצמאים, הכנסה ממוצעת לחודש, אחוז שינוי ריאלי של הכנסה ממוצעת לעצמאים לעומת השנה הקודמת, אחוז העצמאים המשתכרים עד מחצית השכר הממוצע
רק תושבי הרשויות המקומיות. המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים אינם נסקרים. המידע מתייחס רק לבני 25-54 (אין מידע על תעסוקה בקרב צעירים ומבוגרים יותר). נתונים ברמת רשות מקומית קיימים רק בנוגע לרהט. חלק מן הפילוחים – גם בנתונים מ-2017 ומשנים קודמות לה – מתאפשרים רק בחדר המחקר של הלמ"ס או באמצעות הגשת בקשות לביצוע הפילוח על ידי הלמ"ס עצמה. יש מגבלות על היכולת לפלח קבוצות קטנות לפי כמה קריטריונים	2021	הלמ"ס, סקר כוח אדם + נתונים נבחרים ממנו בקובץ הרשויות המקומיות	נתוני סקר כוח אדם – השתתפות בכוח העבודה, שיעור התעסוקה, אחוז הבלתי-מועסקים, אחוז המועסקים מחוץ ליישוב המגורים ועוד נתונים על מגוון היבטים של תעסוקה, אופי העבודה, רציפות תעסוקה, חיפוש עבודה, מוגבלות ומצב בריאות שמשפיעים על תעסוקה וכדומה

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
נתונים בתחום התעסוקה מהסקר החברתי – שביעות רצון מהעבודה ומהאיזון בינה ובין תחומי חיים אחרים, שביעות רצון מההכנסה ממנה, אפשרות קידום בעבודה, קשר בין העבודה לתחום לימודים, אמצעי ההגעה לעבודה וזמן ההגעה לעבודה	הלמ"ס – הסקר החברתי. אפשר לפלח מידע מן הסקר על הבדואים לפי הגדרת "מוסלמים במחוז דרום" ולפי מגדר. חלק מן הפילוחים מתאפשרים רק בחדר המחקר של הלמ"ס או באמצעות הגשת בקשות לביצוע הפילוח על ידי הלמ"ס עצמה. יש מגבלות על היכולת לפלח לקבוצות קטנות לפי כמה קריטריונים	2019 (פורסמו נתוני סקר 2020, אך לא נפקדו בו בדואים)	רק תושבי הרשויות המקומיות, בני 20+. המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים אינם נסקרים. מדגם קטן שאינו מאפשר פילוחי-משנה משמעותיים (כ-100 נסקרים בדואים בשנה). אי אפשר לפלח נתונים לפי רשות מקומית או יישוב (קיימים בקובץ רק ערים המונות מינימום 100,000 תושבים). אין נתונים כלל על בדואים לשנת 2020 כי לא נפקדו. חלק מן הפילוחים מתאפשרים רק בחדר המחקר של הלמ"ס או באמצעות הגשת בקשות לביצוע הפילוח על ידי הלמ"ס עצמה. יש מגבלות על היכולת לפלח לקבוצות קטנות לפי כמה קריטריונים
נתונים על הכנסות מסקר הוצאות משק בית (נתוני סקר זה משמשים כבסיס לאכיוון רמת החיים של אוכלוסייה ולחישוב נתוני העוני בה, ר' התייחסות בפרק העוסק בתחום הרווחה)	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות. נתונים מסקר הוצאות משקי הבית	2018	רק תושבי הרשויות המקומיות. תושבי המגורים הבלתי מוסדרים אינם נסקרים. מדגם קטן שאינו מאפשר פילוחי-משנה משמעותיים (לכל היותר מאות אחדות של בדואים מכל הגילים). אי אפשר לפלח נתונים לפי רשות מקומית או יישוב (מופיעות רק ערים המונות מינימום 100,000 תושבים). חלק מן הפילוחים מתאפשרים רק בחדר המחקר של הלמ"ס או אף באמצעות הגשת בקשות לפילוח על ידי הלמ"ס עצמה. יש מגבלות על היכולת לפלח לקבוצות קטנות על פי כמה קריטריונים. יכולת מוגבלת לבחון מגמות במשך הזמן מאחר שבשנים 2012-2015 לא נפקדה האוכלוסייה הבדואית

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
נתונים מינהליים של המוסד לביטוח לאומי על היקפי תעסוקה ^{^^}	מספר המועסקים ושיעור המועסקים, לפי מגדר (בגילים 25-54), כולל הבחנה בין התושבים בשמונה-עשר היישובים ובין המתגוררים במגורים הבלתי מוסדרים	2020	פילוחים שהמוסד לביטוח לאומי מעדכן מדי שנה, עבור שנה-שנתיים לאחור. נתוני הרשויות המקומיות מופיעים כקבוצה אחת ללא הבחנה ביניהן, וכך גם נתוני התעסוקה של כלל המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים.
הגדרת מועסק שונה בחישוב זה מזו שבסקרי למ"ס ^{^^^}			

[^] אפשר לפנות לגורמים האחראים לאיסוף המידע המינהלי בבקשה לפילוחים נוספים במידע, ובכלל זה פילוח המתייחס למתגוררים במגורים בלתי מוסדרים

^{^^} לאחרונה נבחנה במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל אפשרות להשתמש בנתונים המינהליים של המוסד לביטוח לאומי אחרי עיבודם בשירות התעסוקה. זאת כדי לאסוף מידע על שיעור התעסוקה ברמת הרשות המקומית או היישוב

^{^^^} המוסד לביטוח לאומי מגדיר 'מועסק' בחישוב זה כל מי שעבד בשכר, כשכיר או עצמאי, לפחות חודש אחד בשנה הרלוונטית. לעומתו, הלמ"ס מגדירה 'מועסק' כל מי שעבד בשכר לפחות שעה אחת בשבוע שקדם לסקירתו בסקר כוח האדם

המלצות בנוגע למידע בתחום התעסוקה:

- **להגדיל את המדגמים** בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב (דגימת-יתר) כדי לשפר את איכות המידע בכלל ולהפיק מידע לפי יישוב המגורים או הרשות המקומית, בעיקר בסקרים שמספר הנדגמים בהם קטן מדי (הסקר החברתי וסקר הוצאות משק הבית).
- **לכלול בסקרי הלמ"ס מדגם מייצג של המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים**. מיפוי מקומות המגורים (כפי שתואר בפרק על הרשויות המקומיות) יוכל לשמש בסיס דגימה מתאים.
- **לפעול לפרסום מקורות נתונים על התעסוקה בקרב האוכלוסייה הבדואית בתדירות גבוהה יותר מאשר כיום** כיאה לאוכלוסייה שנמצאת במוקד העשייה הממשלתית.
- **להקים מנגנון לפילוח סדיר של נתונים מינהליים על תעסוקת האוכלוסייה הבדואית** מתוך הנתונים המינהליים שנאספים דרך קבע במוסד לביטוח לאומי ובשירות התעסוקה.

10. רווחה

תחום הרווחה הוא תחום רחב למדי. נכללים בו מגוון היבטים של רווחת האדם הן כלכליים-בסיסיים של הקיום האנושי (כמו עוני וקבלת קצבאות למיניהן) הן הקשורים לשירותי תמיכה וטיפול ביחיד או במשפחה. מרבית שירותי הרווחה ניתנים על ידי משרד הרווחה והביטחון החברתי (להלן: משרד הרווחה). המשרד מפרסם נתונים על היקף הנעזרים במסגרות מטעמו, ובהם פילוח לפי קבוצות גיל, מחוזות וקבוצות אוכלוסייה (לאום או דת). נתונים אלו מרוכזים בדוחות סטטיסטיים שמפרסם המשרד, האחרון בהם (נכון לכתיבת דוח זה) – דוח סטטיסטי לשנים 2019-2020 אשר פורסם בחודש מאי 2021 (משרד הרווחה, 2021). הדוח כולל מידע כללי על היקף השוהים במסגרות רווחה ומידע על השירותים ועל צרכני השירותים לפי מינהלי המשרד: מינהל שירותים אישיים וחברתיים, מינהל סיוע לבתי משפט ותקון, מינהל מוגבלויות ומינהל אזרחים ותיקים. כמו כן בדוח הסטטיסטי יש נתונים של 360° – התוכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון ושל תוכנית יתד – התוכנית הלאומית לקידום צעירים וצעירות במצבי סיכון. בשיחה עם אשת מקצוע בתוכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון עלו קשיים באיסוף מידע על ילדים מן האוכלוסייה הבדואית המשתתפים בפעילויות במימון התוכנית. הקשיים נובעים מכמה סיבות: (א) חסמים תרבותיים; (ב) חששות ממסירת מידע אף על פי שהוא מוצפן באופן שאינו מאפשר זיהוי של הילדים שנמסר עליהם מידע; (ג) מחסור במשאבי מחשוב וקשיים לוגיסטיים נוספים. התוצאה היא תת-איתור של ילדים בסיכון. עם זה נדמה שאיכות המידע הנאסף והיקפו מצויים במגמת שיפור מאז החל איסוף המידע ב-2008, ובפרט לאחר שינויים שנעשו מאז שנת 2011 (360° – התוכנית הלאומית לילדים ולנוער בסיכון, תקשורת בין-אישית, יוני 2022).

פילוח המידע אינו אחיד בפרקי הדוח הסטטיסטי: על חלק מן השירותים נמסר מידע לפי פילוח לקבוצות אוכלוסייה, ועל אחרים אין פילוח כזה. גם כשיש פילוח כזה, הוא אינו זהה בכל השירותים: לעיתים הפילוח הוא על בסיס לאום (הערבים מופיעים כקבוצה), ולעיתים הפילוח הוא על בסיס השתייכות דתית (המוסלמים מופיעים כקבוצה). לצד זה יש לרוב חלוקה על פי מחוזות המשרד. אולם אין חיתוכים בין הפילוחים הללו, ולכן אי אפשר להפיק מן הפרסום מידע על האוכלוסייה הבדואית בנגב (לפי חלוקות של מוסלמים או ערבים במחוז הדרום). אי אפשר גם לבחון אם שיעור הנעזרים במסגרות מטעם המשרד באוכלוסייה הבדואית, גבוה או נמוך לעומת אוכלוסיות אחרות בישראל. זאת בנוגע לנתונים הגלויים והנגישים לכול. אומנם אפשר לבצע פילוחים מדויקים יותר על בסיס מחוז ולאום או דת (ערבים/מוסלמים במחוז הדרום, הגדרות החופפות כמעט במלואן את האוכלוסייה הבדואית), אולם נתוני השימוש במסגרות אלה מצויים במערכת המידע מס"ר של משרד הרווחה (משרד הרווחה, תקשורת בין-אישית, מרץ 2022). כלומר, נדרשת פעילות מחקר ייחודית ויש להגיש למשרד הרווחה בקשות מיוחדות – החוזרות על עצמן מדי שנה או כמה שנים – ולא מתאפשרת הפקת מידע סטטיסטי שוטפת ופשוטה יחסית כדי לגבש תמונת מצב של שימוש בשירותי רווחה בקרב האוכלוסייה הבדואית.

זאת ועוד, יש אפשרות, תיאורטית לפחות, להפיק מידע סטטיסטי גם מרישום נזקקויות בתיקיהם של מקבלי השירות במחלקות לשירותים חברתיים ברשויות הבדואיות, על פי הרישומים בקובץ נתוני היסוד שמנהל המשרד (משרד הרווחה, תקשורת בין-אישית, מרץ 2022). עם זה המידע מוגבל לרישום נזקקות מסוים בלבד, ויש קושי להפיק מידע מהימן על שיעור הנזקקים

הכללי ועל מקבלי השירות ולהשוותו בין הרשויות. הקושי הזה נובע משתי סיבות: האחת, סתירות במרשם כתובות התושבים ברשויות המקומיות; האחרת, הרשומים כתושבי שבטים נחלקים בין כמה רשויות מקומיות בקבלת השירות. לפני שנים אחדות נעשתה במשרד הרווחה חלוקה של תושבי השבטים לצורך קבלת שירותי רווחה, בעיקר בשתי המועצות האזוריות אל-קסום ונווה מדבר. ואולם חלק מהם צורכים שירותים בפועל דווקא במועצות מקומיות אחרות. נוסף על כך בין תושבי הפריפריה של יישובי המועצות המקומיות (תושבים המתגוררים צמוד ליישוב אך במגורים בלתי מוסדרים, קרי מחוץ ל"קו הכחול" המגדיר את תחום השיפוט הרשמי שלו), יש הצורכים את שירותי הרווחה בתחומי היישוב, ויש הצורכים אותם במועצות האזוריות. לנוכח המציאות הזו, חישובים לצורך הערכת צרכים ותקצוב המחלקות לשירותים חברתיים נעשים במידה רבה על סמך אומדנים. ברור לכול שאומדנים אלו אינם מדויקים ושאינן בהן כדי לתת מענה מספק לצורכי התכנון והתקצוב של שירותי הרווחה (מחוז הדרום של משרד הרווחה, תקשורת בין-אישית, מרץ 2022).

מקור מידע נוסף בנוגע למצב הרווחה של אוכלוסיות בישראל הוא המוסד לביטוח לאומי. לדוגמה, מידע על השכיחות של אי-ביטחון תזונתי ועל שיעורי העוני.

המוסד לביטוח לאומי עורך פעם בכמה שנים סקר על הביטחון התזונתי בישראל. ממצאים מן הסקר העדכני ביותר הוצגו לוועדת העבודה והרווחה של הכנסת בחודש פברואר 2022, וזה שלפניו הופק בשנת 2016. סקרים אלו הצביעו על שיעור גבוה במיוחד של אי-ביטחון תזונתי בקרב האוכלוסייה הערבית. ואף על פי שידוע כי העוני חמור במיוחד בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב, גם לעומת שאר האוכלוסייה הערבית בישראל, אי אפשר להפיק מסקרים אלו מידע עליה בגלל מספר זעום של נדגמים בה (המוסד לביטוח לאומי, תקשורת בין-אישית, פברואר 2022).

מקור נתונים חשוב לעניין רווחתה של אוכלוסיית ישראל, הוא דוח העוני שמפרסם המוסד לביטוח לאומי מדי שנה בהתייחס לשנה או שנתיים קודם לכן. דוח העוני התבסס במשך השנים בעיקר על סקרי הוצאות משק הבית שמבצעת הלמ"ס. היו שנים שהדוחות כללו התייחסות מפורשת לאוכלוסייה הבדואית, אם כי ראוי להתייחס לנתונים אלו בזהירות הן בשל מדגמים קטנים יחסית באוכלוסייה זו הן כי לא נסקרו המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. בשנים אחרות התקשו בלמ"ס לסקור במסגרת סקר זה את האוכלוסייה הבדואית, ולכן לא התאפשרה התייחסות בדוחות העוני למצב של האוכלוסייה הבדואית בנגב (המוסד לביטוח לאומי, תקשורת בין-אישית, פברואר 2022). בשל קשיי תפעול של הלמ"ס, התעכב מאוד הפרסום של הסקר בשנים שאחרי 2018. לפיכך עברו במוסד לביטוח לאומי לבסס את דוחות העוני האחרונים (לשנים 2019-2020) על נתונים מינהליים, לפחות באופן זמני (ר' לדוגמה: המוסד לביטוח לאומי, 2021). דוחות אלו כללו עבודת פילוח מוגבלת, והם אינם מצביעים על מצב העוני בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב. אולם לבקשת מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, פילחו במוסד לביטוח לאומי את נתוני תחולת העוני באוכלוסייה הבדואית לשנים 2019-2020 (המוסד לביטוח לאומי, תקשורת בין-אישית, פברואר 2022). בשלב זה לא ברור על מה יתבססו דוחות העוני הבאים, ולכן גם עד כמה יהיו הנתונים (בכלל ועל הבדואים בפרט) בני-השוואה על פני ציר הזמן. עם זה יש לציין שנתוני הסקר לשנת 2019 פורסמו לבסוף, גם אם באיחור, על ידי הלמ"ס (הצוות במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל קיבל אותם בפברואר 2022).

יש קבוצות מסוימות באוכלוסייה המחייבות שימת לב מיוחדת בתחום הרווחה, כמו אנשים עם מוגבלות. מחקר שפורסם לאחרונה במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל הצביע על תת-איתור ועל היקף שירותים קטן עבור ילדים עם מוגבלות ביישובים הבדואיים בנגב

(סופר-פורמן ואח', 2022). לנוכח זה בולט חוסר היכולת לפלח נתונים רלוונטיים לאוכלוסייה הבדואית במערכות האחראיות למידע בנושא ילדים עם מוגבלות. ראשית, מרבית הנתונים הסטטיסטיים אינם מתפרסמים כלל ואפשר לקבלם רק אחרי הגשת בקשות מיוחדות לגורמים המופקדים עליהם. שנית, הנתונים הללו מוגבלים במיוחד (סופר-פורמן ואח', 2022; מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, תקשורת בין-אישית, מאי 2022):

- משרד החינוך מספק נתונים על שירותי החינוך המיוחד בקרב האוכלוסייה הבדואית, אך אין בהם הבחנה בין התושבים בשמונה-עשר היישובים ובין המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. כמו כן לא נכללים במידע זה ילדים בדואים המתגוררים או לומדים מחוץ ליישובים בדואיים מובהקים (כמו בעיר באר שבע).
 - נתונים מגורמים רלוונטיים אחרים שמספקים שירותים לילדים עם מוגבלות – משרד הרווחה, משרד הבריאות, המוסד לביטוח לאומי וקופת חולים 'כללית' – אינם מאפשרים פילוח של הילדים הבדואים (בשל היעדר שדות מחשב המאפיינים אוכלוסייה זו), ולכל היותר הם מאפשרים, בחלק מן המקרים, מידע לפי יישוב.
- נראה שגם על מבוגרים בדואים עם מוגבלות יש מחסור ניכר במידע, ונושא זה אף לא זכה, ככל הידוע לצוות המחקר, למחקר כשלעצמו (מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל, תקשורת בין-אישית, מאי 2022).

בנוגע לזקנים הנזקקים לשירותים בתחום הרווחה: מכון מאיירס-ג'וינט-ברוקדייל מפיך מדי שנה שנתון סטטיסטי העוסק בבני 65+ בישראל (ר' שנור וכהן, 2021). בשנתון יש שפע נתונים ממקורות מידע מינהליים מגוונים, והם עוסקים במגוון היבטים של רווחה, בריאות וכיוצא באלה בגיל המבוגר. השנתון כולל מידע על מספר הזקנים המתגוררים ברשויות המקומיות הבדואיות ועל הרשומים במחלקות לשירותים חברתיים בהן, אך אין בו מידע המאפשר אפיון צרכים בתחומי הרווחה, הכלכלה או הבריאות שלהם לעומת בני קבוצת הגיל הזו באוכלוסיות אחרות בישראל. אי אפשר גם ללמוד ממנו על אוכלוסיית הזקנים המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים.

נושא אחר המשפיע על הרווחה באוכלוסייה הבדואית בנגב, הוא סוגיית הפוליגמיה. נתונים על היקף התופעה ועל פעולות האכיפה בתחום הובאו בדוח מבקר המדינה שעסק בסוגיות משילות בנגב (משרד מבקר המדינה, 2021), אך לא ברור אם הם נאספים בקביעות באופן שיאפשר לעקוב אחר ההתפתחויות גם בשנים הבאות.

מאז 2021 הרשות לביטחון קהילתי אוספת מידע כמותי להערכת המצב ברשויות מקומיות בתחומים רלוונטיים לפעילותה, ובהם מגוון היבטים של רווחה, שיטור, ביטחון אישי וכיוצא באלה, כבסיס להכנת תוכניות התערבות רשותיות. ברהט כבר נעשה שימוש של ממש בנתונים אלו לתכנון פעילות, אך לא ברור עד כמה האיסוף שלהם והשימוש בהם סדירים ביתר הרשויות המקומיות הבדואיות (הרשות לביטחון קהילתי, תקשורת בין-אישית, יוני 2022). נתונים אלו מתייחסים, בין היתר, לתופעות האלימות, ההתמכרויות, העבריינות, נוער בסיכון ומצבי מצוקה, בעיות התנהגות במערכת החינוך ועוד. מידע כמותי זה נאסף ממגוון מקורות:

- מקורות ממשלתיים – משרד הרווחה, משרד הבריאות, שב"ס והמוסד לביטוח לאומי
- המשטרה
- מחלקות רלוונטיות ברשות המקומית

מן המידע מחושב בין היתר מדד תופעות רשותי (מת"ר), המאפשר בחינה של המצב ברשות המקומית במכלול ההיבטים האלה ושל היקף התופעות בה ביחס למספר התושבים. אומנם מעקב ארוך טווח אחר מדד זה, שנועד בעיקר לתכנון סדר עדיפויות ופעילות ברשות, יכול לסייע באפיון השינויים במצב הרווחה ברשות המקומית, אולם בשיחה עם גורמים מן הרשות לביטחון קהילתי עלתה תופעה ניכרת של תת-דיווח ביישובים בדואיים, לכן לא ברור עד כמה המדד משקף את המצב האמיתי. ככל הידוע, לא נאסף מידע על המתגוררים בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים. משיחות עם גורמים ברשות לביטחון קהילתי עלה גם כי לא ברור אם (או עד כמה) כוללים הנתונים על הרשויות המקומיות הבדואיות מידע על המתגוררים במגורים כאלו המקבלים שירותי רווחה בתחומן. יצוין עוד כי לפחות לעת עתה, הנתונים אינם מתפרסמים, לכן השימוש בהם מותנה בקבלתם מן הרשות לביטחון קהילתי ובאישורה לעשות בהם שימוש (הרשות לביטחון קהילתי, תקשורת בין-אישית, יוני 2022).

לוח 7 מסכם את הנתונים שנבחנו בתחום הרווחה.

לוח 7: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום הרווחה באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
השתתפות במסגרות רווחה	משרד הרווחה – דוח סטטיסטי	2020	אין נתונים כלל על האוכלוסייה הבדואית
השתתפות במסגרות רווחה	מערכת מס"ר של משרד הרווחה	אין פילוח של הבדואים	יש אפשרות עקרונית לבקש מהמשרד פילוחי מידע של האוכלוסייה הבדואית (טרם נוסתה)
רישומי נזקקויות	מערכת נתוני היסוד של משרד הרווחה	אין פילוח של הבדואים בנגב	יש קושי לפלח לפי יישוב מגורים ומגורים בלתי מוסדרים
אי-ביטחון תזונתי	המוסד לביטוח לאומי	אין מידע על הבדואים בנגב. ככל הנראה נסקרו בדואים מעטים	איסוף מידע באופן לא סדיר (בכל כמה שנים). אין דגימה מסודרת של האוכלוסייה הבדואית

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022) מגבלות
שיעורי העוני (עוני של יחידים, של משפחות ושל ילדים)	המוסד לביטוח לאומי – דוח העוני	2020 נתונים לא רציפים בנוגע לבדואים, והם גם אינם בני-השוואה לפי שנים: בחלק מן השנים לא היו כלל נדגמים בדואים; בשנים אחרות – מעטים בלבד. בשנים 2019-2020 שונתה שיטת החישוב, והוא נעשה על בסיס נתונים מינהליים. על פיהם פולחו נתונים על האוכלוסייה הבדואית, לבקשת מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל (לא פרסמו כחלק מדוח העוני עצמו). לא ברור על מה יתבססו הדוחות הבאים, ולכן לא ברור אם תהיה משמעות להשוואה בין השנים
ילדים עם מוגבלות	משרד החינוך, משרד הרווחה, משרד הבריאות, קופת חולים 'כללית'	אין נתונים מסודרים על הבדואים בנגב אין מידע נגיש. ממחקר של מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל עלה כי המידע מקוטע וחלקי מאוד, וכמעט אי אפשר לפלח מידע על ילדים בדואים גם מתוך מידע שנתקבל מן הגופים המופקדים עליו (אפשר להוציא מידע חלקי לפי יישוב לכל היותר, אך לא על האוכלוסייה כולה)
זקנים (בני 65+)	מכון ברוקדייל – בני 65+ – שנתון סטטיסטי	יש מידע על מספר הזקנים ברשויות המקומיות ועל מספר הרשומים במחלקות לשירותים חברתיים בהם, אך אין אפשרות לפלח מידע על זקנים בדואים בתחומים כגון רווחה, בריאות ותעסוקה (ולכן הם אינם בני-השוואה ליתר האוכלוסייה)
פוליגמיה – היקף התופעה, הגשת כתבי אישום, עילות סגירה של תיקי פוליגמיה	דוח מבקר המדינה 72א' – תונים על כתבי אישום וסגירת תיקים – עד פברואר 2020	נתונים שמתייחסים לתקופה מסוימת – לא מידע מתמשך. הדבר מקשה על אפשרות לבחינת מגמת במשך הזמן
מת"ר – מדד תופעות רשות, המבוסס על מגוון נתוני רווחה וביטחון אישי בתחומי הרשות המקומית, וכן מידע נוסף שאוספת הרשות לביטחון קהילתי לצורכי תכנון פעילות ביישוב	הרשות לביטחון קהילתי במשרד לביטחון הפנים	מידע שאיסופו החל בשנת 2021 – אין אפשרות להשוות לעבר. נדמה שיש תת-דיווח לפחות בחלק מן התופעות. ככל הנראה, אין מידע על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים, ולא ברור אם המידע מן הרשויות המקומיות כולל נתונים על המקבלים שירותי רווחה ברשויות המקומיות. הנתונים לא מתפרסמים לעת עתה – שימוש בהם מותנה בתיאום עם הרשות לביטחון קהילתי

המלצות בנוגע למידע בתחום הרווחה:

- **לפלא ולפרסם בקביעות מידע סטטיסטי ממשרד הרווחה על האוכלוסייה הבדואית בנגב בנוגע לרישומי נזקקות ולשימוש בשירותי רווחה.** חשוב שהמידע ישקף גם את המצב באוכלוסייה כולה וגם את המצב בכל אחת מהמחלקות לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות הבדואיות. פרסום מידע כזה והשוואתו לאוכלוסיות אחרות יאפשרו למקבלי החלטות במשרד ולגורמי תכנון רלוונטיים נוספים להעריך באופן מיטבי את צורכי הבדואים ולהתאים להם מענים. עם זה ברור שגם מידע כזה לא יהיה בו די כל עוד שוררת אי-בהירות בנוגע לשיוך מטופלים – בעיקר מריכוזי מגורים בלתי מוסדרים, אך גם ממקומות מגורים נוספים – למחלקות לשירותים חברתיים. שיפור בנושא זה חורג מהעיסוק במקורות הנתונים עצמם.
- **לבחון בקביעות את מצב העוני באוכלוסייה הבדואית בנגב ולפרסם זאת** כי הנתונים החלקיים מצביעים על שיעורי עוני גבוהים במיוחד. הבחינה צריכה להיעשות לפי אותם מקורות המידע שמשמשים לבחינת שיעורי העוני בכלל אוכלוסיית המדינה ובקרב קבוצות אחרות באוכלוסייה. ככל שיוחלט במוסד לביטוח לאומי להמשיך ולבסס את דוחות העוני על הנתונים המינהליים שלו, כן הוא יקל על הבחינה ורק יידרש להקפיד על התייחסות מפורשת לאוכלוסייה הבדואית (לפי פילוח של מוסלמים או ערבים במחוז הדרום, או ליתר דיוק בנפת באר שבע); ככל שיוחלט לחזור ולהתבסס על סקר הוצאות משק הבית של הלמ"ס, כן תידרש הרחבה של היקף הדגימה בקרב האוכלוסייה הבדואית במידה שתייצג את כלל האוכלוסייה הבדואית בנגב משמונה-עשר היישובים ומן המגורים הבלתי מוסדרים.
- **לדגום דגימה מספקת מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לצורך בחינה של שיעור אי-הביטחון התזונתי בישראל על ידי המוסד לביטוח לאומי.** לנוכח שיעורי העוני הגבוהים וגודלן של המשפחות ביישובים הבדואיים, יש חשש של ממש לשיעור גבוה במיוחד של אי-ביטחון תזונתי שאינו מאותר. חשוב שדגימה זו תכלול ייצוג מספק מקרב המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים לצד ייצוג מקרב שמונה-עשר היישובים.
- **לבסס מאגר נתונים מסודר שישקף את שיעור האנשים עם מוגבלות** באוכלוסייה הבדואית בנגב, ילדים ומבוגרים כאחד לפי סוגי המוגבלויות, וכן עד כמה הם נעזרים בשירותים רלוונטיים בתחומי החינוך, הבריאות והרווחה. הקמת מאגר כזה וניהול המידע בו יצריכו שיתוף פעולה בין משרדי החינוך, הבריאות, הרווחה וקופות החולים.
- **לכלול מידע על הזקנים הבדואים בנגב** באיסוף הנתונים ובפילוח לשנתונים שמפרסם מכון מאיר-סג'ווינט-ברוקדייל. בשל שוני רב בתנאי החיים, במסורות ובהיבטי חיים אחרים, אי אפשר להניח שמצבם של זקנים בדואים דומה לזה שבכלל האוכלוסייה הערבית בישראל.
- **לאסוף נתונים באופן עקבי ומסודר על תופעת הפוליגמיה** בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב.
- **לבחון תוקף ומהימנות בנתוני המת"ר ובשאר המידע הכמותי שנאספו וחושבו על ידי הרשות לביטחון קהילתי, וכן לבחון אפשרות להשתמש בהם לאפיון המצב ברשויות המקומיות הבדואיות** בתחומי הרווחה והביטחון האישי.

11. בריאות

מערכת הבריאות בישראל אוספת דרך קבע מידע רב על הבריאות של תושבי המדינה. המידע נאסף על ידי קופות החולים המתעדות את מצב הבריאות של המבוטחים, את מדדי הבריאות שלהם, את השימוש שלהם בשירותי בריאות ואת הטיפולים שהם מקבלים באמצעותן ובאמצעות גורמים אחרים (כגון בתי החולים). ריכוז המידע ממאגרי המידע של קופות החולים (לצד הקפדה על סודיות המבוטחים) היה עשוי לאפשר מעקב אחר מצב בריאותם של תושבי ישראל כמכלול, כמו גם של אוכלוסיות שונות במדינה. אולם נדמה שמשרד הבריאות מתקשה לקבל מידע מרוכז מן הקופות ולהשתמש בו לגיבוש תמונת מצב כוללת או בנוגע לקבוצות מסוימות באוכלוסייה כמו האוכלוסייה הבדואית בנגב (משרד הבריאות, תקשורת בין-אישית, דצמבר 2021, ינואר 2022). יצוין כי רוב הבדואים מבוטחים בקופות חולים 'כללית'.

מחקרים בנושאים מסוימים מאפשרים לעיתים לגבש תמונת מצב על היבטים בתחום הבריאות של האוכלוסייה הבדואית. עם זה לרוב מדובר במחקרים נקודתיים, וגם אם הם מסייעים לקבל מידע על אוכלוסייה זו, הם אינם משקפים שינויים לאורך ימים במדדי הבריאות הנבחנו. חלק מן הנתונים הללו מתקבל לעיתים מקופות החולים, אך כאמור, זו אינה העברת מידע שיטתית אלא לצורך מחקר ממוקד. מדגמים של סקרים ומחקרים שיטתיים אחרים לרוב כוללים רק נציגים מעטים מקרב האוכלוסייה הבדואית, ולפיכך אינם מאפשרים הפקת מידע מהימן על אוכלוסייה זו (כך לדוגמה, הסקר הדו-שנתי שעורך מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל על דעת הציבור על רמת השירות ותפקוד מערכת הבריאות, להלן: סקר חבב"ם).

נתונים אחרים, כגון נתוני אשפוז, נאספים במשרד הבריאות ומנותחים בו, ויש אפשרות לבקש ממנו פילוח שיאפיין את האוכלוסייה הבדואית בתחום זה.

שני מאגרי מידע אחרים בתחום הבריאות אינם מפרסמים פילוחים שמאפשרים לזהות את האוכלוסייה הבדואית. האחד הוא התוכנית הלאומית של משרד הבריאות העוסקת בנתונים על מטופלים בקופות החולים ובבתי החולים, והאחר הוא מרשם הטראומה הלאומי שמרוכז בידי מכון גרטנר. ייתכן שאפשר לפלח ממקורות מידע אלו מאפיינים של האוכלוסייה הבדואית באמצעות בקשות לחיתוכים בין אוכלוסייה ערבית / לא-יהודית ובין מחוז הדרום או נפת באר שבע, אך מידע זה אינו זמין, ובחינה כזו מחייבת פעילות מחקר מיוחדת בשיתוף עם הגורמים המופקדים עליהם (מכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל, תקשורת בין-אישית, מאי 2022).

נתונים נוספים בתחום הבריאות אותרו במקורות שונים או חושבו לפיהם, אולם הם אינם נתונים שניתנים לבחינה השוואתית במשך הזמן. מן הנתונים שאותרו:

- מידע על תוחלת החיים בלידה לפי מין וקבוצות אוכלוסייה (הלמ"ס, 2017): בניגוד לכלל אוכלוסיית המדינה ולקבוצות גדולות באוכלוסייה, על הבדואים פורסם מידע על תוחלת חיים שאינו מבחין בין נשים לגברים.
- מידע מפורט על תמותת תינוקות בקרב הבדואים בנגב בשנים 2008-2011 (משרד הבריאות, 2014) – תוספת לנתונים בסיסיים בנושא זה (ר' לוח 8).

- מידע של ארגון 'בטרם' על היפגעות ילדים בישראל (פלק ואח', 2020; פלק וכליף, 2020; וכן דוחות של הארגון משנים קודמות). אלו נתונים שמתפרסמים במשך שנים, אך לא תמיד בעקביות ולפי אותן הגדרות, ויש במידע הסתייגויות ברורות בנוגע לטיב המידע על היפגעות בריכוזי המגורים הבלתי מוסדרים.
 - שיעור יילודים עם מומים מולדים בקרב הבדואים בנגב (משרד הבריאות, 2014).
 - נתונים על שימוש בשירותים של תחנות טיפת חלב ביישובים הבדואיים ובריכוזי מגורים בלתי מוסדרים (נתונים על שיעורי עמידה ביעדים מסוימים שקבע משרד הבריאות) (משרד הבריאות, 2018). אולם אין זה מידע שאפשר לקבצו ולהשוותו כהלכה לקבוצות אחרות באוכלוסייה, וגם לא נמצאו נתונים מעודכנים לשנים מאוחרות יותר.
 - הספקת מערכות מכשירי החיאה ליישובים בדואיים בשנים 2017-2019 במסגרת תוכנית החומש (החלטת ממשלה 2397; משרד מבקר המדינה, 2021).
- צוות המחקר הצליח לאתר עד כה נתונים מעטים בלבד אשר בכוחם לשפוך אור באופן קבוע ומתמשך על מגוון היבטים של בריאות האוכלוסייה הבדואית בנגב. **לוח 8** מפרט את המידע המוכר לצוות המחקר.

לוח 8: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום הבריאות באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנת (נכון לאביב 2022)	מגבלות
שיעורי המבוטחים בקופות החולים השונות, על פי רשות מקומית	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות	2020	רק ברשויות המקומיות, בהתייחס לשמונה-עשר היישובים. אין מידע מסודר על שיעור המבוטחים בקופות המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים
תחלואה בסוכרת	מרשם הסוכרת, משרד הבריאות (מידע לפי מין וקבוצות גיל)	2019	נתונים מספריים. לשם חישוב שכיחות הסוכרת, יש להשתמש בגודל של קבוצת הגיל הרלוונטית על סמך נתוני הלמ"ס
הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות: נתוני תחלואה בסוכרת, לפי רשות מקומית	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות: נתוני תחלואה בסוכרת, לפי רשות מקומית		בקובץ הרשויות המקומיות חסר מידע על נתוני הסוכרת בשתי המועצות האזוריות ובשגב שלום (ואין מידע כלל על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים)

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנת (נכון לאביב 2022)	מגבלות
תחלואה בסרטן	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות	2018	נתונים לא עדכניים, לפי רשות מקומית, בדומה ליתר הרשויות בארץ. הנתונים האלה מקשים לעקוב אחר מגמות שינוי; הנתונים זמינים רק בנוגע לרהט, אף על פי שבקובץ צוין שנתוני התחלואה ניתנים על עיריות ומועצות מקומיות המונות 10,000 תושבים ויותר, ולכאורה היו אמורים להיות נתונים על שבע רשויות (ללא שתי המועצות האזוריות)
עודף משקל והשמנה בקרב ילדים (תלמידי כיתה א' ותלמידי כיתה ז')	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות	2020-2019	נתוני עודף משקל והשמנה – רק על תלמידי כיתה א', אך אין על תלמידי כיתה ז' ברשויות המקומיות הבדואיות (ובכלל לא בהתייחס למועצות האזוריות). אין מידע על הילדים המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים
תוחלת חיים בלידה	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות אתר הלמ"ס	2020	נתונים נצברים (2016-2020). יש נתונים רק על רהט (רק על ערים המונות 50,000 תושבים או יותר). נתונים על האוכלוסייה הבדואית כולה נמצאו רק בחלק מן השנים
שיעור תמותת תינוקות	הלמ"ס (תמותת תינוקות לאלף לידות חי + חלוקה לפי סיבות המוות) הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות: פטירת תינוקות + שיעור פטירת תינוקות ל-1,000 לידות חי	2019	הנתונים לפי רשות מקומית נצברים מן השנים 2016-2020, והם אינם כוללים התייחסות למתגוררים במגורים בלתי מוסדרים
פטירות	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות (לפי רשות מקומית)	2020	מספר נפטרים ברשות המקומית – 2020. שיעור פטירות מתוקנן ל-1,000 תושבים – נתונים נצברים מהשנים 2016-2020. אין נתונים זמינים בנוגע למתגוררים במגורים בלתי מוסדרים

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנת (נכון לאביב 2022)	מגבלות
היפגעות בלתי מכוונת של ילדים	דוח 'בטרם' לאומה, 2020; דוח תמותת ילדים מהיפגעות בלתי מכוונת בשנת 2021 ('בטרם')	שיעורי פניות למיון (2015-2017), אשפוז (2015-2017) ותמותה (2014-2018). נתוני תמותה מעודכנים בדוח נפרד עד 2021. בדוחות קודמים של 'בטרם' יש נתונים על שנים מוקדמות יותר	מידע חלקי בשל היעדר נתונים סדורים על היפגעות ילדים בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים. הנתונים על היפגעות שלא הסתיימה בתמותה, די ישנים ומקשים על גיבוש תמונת מצב עדכנית
נתוני סקר מקיף על מצב הבריאות, שימוש בשירותי בריאות ושביעות רצון מהם	מכון מאיר-ס-ג'וינט-ברוקדייל (סקר חבב"ם)	2018 (הסקר נערך בכל שנתיים)	אין כמעט ייצוג לאוכלוסייה הבדואית (ב-2018 אותרו בין הנסקרים כחמישה בדואים מכלל 3,508 הנסקרים)

המלצות בנוגע למידע בתחום הבריאות:

- **לפלא נתונים מינהליים של הלמ"ס בתחום הבריאות כך שיוכלו לשקף את תמונת המצב באוכלוסייה הבדואית ולהשוותה לאוכלוסיות אחרות;** לדוגמה, נתוני תמותה, פילוח סדור של נתוני תוחלת חיים, עודף משקל והשמנה בקרב ילדים ושיעור מקרי סרטן. כל סוגי הנתונים הללו נדרשים הן ברמת כלל האוכלוסייה הבדואית (לעומת אוכלוסיות אחרות) הן ברמת הרשות המקומית, וכן חשובה היכולת להשוות בין המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים ובין התושבים בשמונה-עשר היישובים. כיום הנתונים חלקיים וחסרים נתונים רבים, לפעמים על כל הרשויות המקומיות הבדואיות ולפעמים על חלקן.
- **לדגום בהיקף מספק מקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב כולה בסקרים שעוסקים בבריאות** כדי שהנתונים יספקו תמונת מצב מהימנה על אוכלוסייה זו; בין היתר, בסקר החברתי של הלמ"ס, הכולל התייחסות לתפיסת מצב הבריאות האישי ולשירותי הבריאות, ובסקר חבב"ם שמבצע מכון מאיר-ס-ג'וינט-ברוקדייל מדי שנתיים בהזמנת משרד הבריאות. חשוב שהדגימה תהיה בהיקף שיאפשר לגבש תמונת מצב על כל יישוב ועל האוכלוסייה הבדואית בנגב כולה, להשוותה לאוכלוסיות אחרות ולהבחין בין תושבי הרשויות המקומיות ובין המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים.
- **להקצות משאבים למיפוי מסודר של שירותי הבריאות בקהילה ולבדיקת הנגישות של האוכלוסייה הבדואית אליהם** (מצאי השירותים ביישוב המגורים, מרחק משירותי בריאות שלא ניתנים במקום המגורים, זמן הגעה בתחבורה ציבורית אליהם וכדומה). המיפוי נדרש גם בנוגע לתושבים בשמונה-עשר היישובים וגם בנוגע למתגוררים במגורים בלתי מוסדרים.
- **לבחון באופן מערכתי אסדרה של מסירת מידע רפואי מינהלי לא-מזוהה מקופות החולים למשרד הבריאות** כדי לגבש תמונת מצב מקיפה של בריאות האוכלוסייה הבדואית בנגב ומעקב אחר שינויים בתחומים אלה לאורך ימים.

12. ביטחון אישי

בתחום הביטחון אישי יש מכלול רחב של נושאים הקשורים לביטחון ולתחושת הביטחון של תושבים: חשיפה לאירועי אלימות ועבריינות בין-אישית אחרת, תאונות דרכים ומפגעים נוספים בסביבת המגורים והעבודה ועוד. הפקת מידע בתחומים אלו היא מורכבת כי מקורות המידע האפשריים רבים ומגוונים, ובהם: מערכת החינוך (בנוגע לאירועי אלימות בבתי ספר), גופי אכיפה (ובראשם המשטרה והמשרד לביטחון הפנים), רשויות מקומיות, המשרד להגנת הסביבה, מוקדי סיוע לנפגעות ונפגעי תקיפה מינית וכיוצא באלה. להלן הנתונים שאותרו בתחום זה לפי נושאים:

1. **תחושת ביטחון כללית, חשיפה לעבריינות, הפעילות של משטרת ישראל והקשר שלה עם הציבור** – המידע נאסף בכמה דרכים על ידי המשטרה או מטעמה:

א. **"סקר התחנות הגדול"** המבוצע עבור המשטרה: מטרתו לסייע בהכנת תוכניות עבודה מקומיות המותאמות לצורכי הציבור. הסקר נערך מדי שנה על ידי חברה חיצונית בקרב מדגם נשאלים שאמור לייצג את אוכלוסיית היעד של כל אחת מתחנות המשטרה בארץ (ללא תלות בקשר קודם של הנשאלים עם המשטרה). הסקר עוסק בסוגיות שעניינן שביעות רצון מתפקוד המשטרה בכלל ובנושאים מסוימים; תפיסות בנוגע לאופן פעולותיה ומידע דמוגרפי על הנשאלים (חסייסי ואח', 2020). אף על פי שאפשר לפלח את המדגם מקרב הבדואים בנגב (לפי מוסלמים במחוז הדרום), המשטרה לא עשתה פילוח כזה עד כה. יצוין כי בשל מגבלות תקציב, לא נערך סקר זה משנת 2019, והוא אמור להתחדש בשנת 2022. מבחינת נתוני המדגם האחרון משנת 2018 בשתי התחנות שמשרתות את מרבית האוכלוסייה הבדואית, עלתה בעייתיות בייצוגיות שלו: בתחנת העיירות רק 54% מן הנסקרים בפועל היו מוסלמים, ובתחנת רהט עמד שיעור המוסלמים על 44% בלבד מן הנסקרים. אף על פי שהתחנות האלה משרתות אזור שבו 88% ו-87% מן התושבים בהתאמה הם בדואים מוסלמים. פרט לכך לא ידוע דבר על נסקרים מוסלמים אלו, ועד כמה הם מייצגים יישובים וריכוזי מגורים בלתי מוסדרים, מה החלוקה המגדרית וכיוצא באלה (האוניברסיטה העברית, תקשורת בין-אישית, מאי 2022).

ב. **סקר השירות של משטרת ישראל:** סקר שנערך על ידי חברה חיצונית בקרב מדגם של האנשים שקיבלו שירות מכל אחת מתחנות משטרת ישראל בשנה החולפת, באמצעות כמה שאלונים לפי סוג השירות – שאלון מש"ל (מרכז שירות לאזרח), שאלון לפונים למוקד 100 ושאלון סיור. השאלונים עוסקים במגוון היבטים של שביעות רצון מן השירות שהנסקרים קיבלו מהמשטרה. בתחנות ערביות נוספות לכך שאלות שעוסקות בסוגיות של אמון במשטרה. לא ידוע כמה בדואים נדגמו בסקר זה, ואין נתונים זמינים על תשובותיהם כקבוצה מובחנת.

ג. **סקר של אגף סי"ף (אגף ייעודי לסיכול פשיעה בחברה הערבית):** סקר זה עוסק בסוגיות האמון במשטרה, בביטחון האישי, בהיכרות עם תוכניות למניעה ולטיפול באלימות וסכסוכים וכיוצא באלה. הסקר נערך בקרב מדגם של אוכלוסיית היעד של התחנה לפי יישוב, בין שהיו בקשר עם המשטרה ובין שלא. כל תחנה שמשרתת ציבור ערבי בעיקר אמורה להימדד ולהסתייע בממצאי הסקר. את הסקר עורכת חברה חיצונית החל מסתיו 2021, והוא נועד להתבצע בארבע 'פעילות' בשנה, קרי בכל רבעון (הפעימה השנייה התבצעה בראשית 2022). במסגרת סקר זה נדגמים תושבים מן היישובים הבדואיים

- בנגב וכן מקרב המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים (אגף סי"ף, תקשורת בין-אישית, אפריל-מאי 2022). אולם עד כה לא נמסרו נתונים על היקף המשיבים ביישובים הללו, ולא פורסמו ממצאים מן הסקר המתייחסים לתחנות המשרתות את האוכלוסייה הבדואית. מן המידע שכן נמסר לצוות המחקר, עלה כי ככל הנראה לא כל שמונה-עשר היישובים (ואפילו לא כל הרשויות המקומיות הבדואיות) נכללו בדגימה.
2. **סקר נפגעי עבריינות ותחושת ביטחון אישי:** סקר של הלמ"ס העוסק במגוון היבטים של תחושת הביטחון האישי ובהיקף ההיפגעות ממגוון עבירות. הלמ"ס מפרסמת ממצאים נבחרים מסקר זה, אך אין בנמצא קובץ נגיש המאפשר פילוחים. עד כה לא התקבל מידע על היקף הנסקרים מקרב האוכלוסייה הבדואית או על ממצאים בנוגע להם (אם אכן נסקרו במידה מספקת).
3. **מדדי תוצאה של המשרד לביטחון פנים במסגרת תוכנית החומש לאוכלוסייה הבדואית:** במסגרת תוכנית החומש לאוכלוסייה הבדואית (לשנים 2017-2021), התחייב המשרד לביטחון פנים לעקוב אחר מדדי תוצאה בנוגע לתחושת הביטחון האישי ואמון התושבים במדינת ישראל בתחנות משטרה המשרתות את האוכלוסייה הבדואית (תחנת העיירות ותחנת רהט). המשרד אף הציב כיעד שיפור במדדים אלו (מדינת ישראל, 2017). אולם בפועל לא נאספו נתונים לפי מדדים אלו (המשרד לביטחון הפנים, תקשורת בין-אישית, 2021).
4. **נתוני פשיעה ממשטרת ישראל:** צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל קיבל מן המשטרה נתונים על כתבי אישום בעבירות אלימות (עד לשנת 2018) וחישוב לפיהם את שיעור כתבי האישום (ל-1,000 תושבים) בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב לצד השוואה לאוכלוסיות אחרות. לשם חישוב זה נעשה שימוש גם בנתוני הלמ"ס בנוגע לגודל האוכלוסייה לפי מחוז ודת. פרט לנתונים אלו נתקבל מידע נוסף מן המשטרה על צרכים אחרים, ובו היו נתונים מגוונים יותר על פשיעה (תיקים גלויים, תיקים שהסתיימו בכתב אישום, מעצרים) – סך הכול ולפי עבירות מסוימות, מגדר, גיל ודת, אך לא לפי מחוז (פרט לפשיעה חקלאית). אי אפשר אפוא לדלות מנתונים אלו מידע על האוכלוסייה הבדואית. יש להניח שיתאפשר לקבל מידע כזה לאחר הגשת בקשה נוספת, אך המידע אינו מתפרסם, יש קושי לקבלו בקביעות וקשה לעקוב אחריו.
5. בקובץ הרשויות המקומיות של הלמ"ס יש **נתונים על תושבי ישראל המורשעים בדין, לפי הרשות המקומית שבה הם מתגוררים.** נתונים אלו מתייחסים למספרם המוחלט של המורשעים ולשיעורם באוכלוסייה, אולם הם רק על ערים המונות 50,000 תושבים ויותר, כלומר, בנוגע לבדואים בנגב, יש נתונים רק על העיר רהט. אין מידע דומה על יתר הרשויות המקומיות הבדואיות או על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים.
6. בדוח מבקר המדינה 72 א' (משרד מבקר המדינה, 2021) הוצג **מגוון נתונים על עבירות:** גניבת ציוד מבסיסי צה"ל בנגב, פעולות אכיפה נבחרות במקרי פוליגמיה, עבירות מס ועוד. משתקף מהם מידע שיש בו כדי להצביע במידת מה על ההיקף של מגוון תופעות עבריינות בקרב האוכלוסייה הבדואית. אולם לרוב אין מדובר במידע סדור שנפרסם על פני שנים, או במידע המאפשר השוואות מסודרות.
7. **אירועי אלימות בבתי ספר:** הרשות הארצית למדידה והערכה בחינוך (ראמ"ה) אוספת מדי שנה מידע על אירועי אלימות בבתי ספר במסגרת שאלוני אקלים בית-ספרי לתלמידים. נתונים אלו כוללים התייחסות לאירועי אלימות שהמשיבים היו מעורבים בהם או צפו בהם. עד למועד כתיבת דוח זה (אביב 2022) יש נתונים זמינים רק עד שנת 2019 בשל שינויים בחדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך.

8. **בטיחות בדרכים:** בקובץ הרשויות המקומיות של הלמ"ס מובאים נתונים על תאונות דרכים ברשויות המקומיות הבדואיות (ר' פרק 5). בעבר קיבל צוות המחקר במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל מידע מפורט יותר מהרלב"ד על תאונות דרכים מדווחות ביישובים ובהם ברשויות הבדואיות. אולם המידע אינו זמין דרך קבע, ויש להזמין במיוחד מהרשות הרלוונטית. גם למידע המתפרסם בקובץ הרשויות יש ערך מוגבל כי ללא נתונים מקיפים על רמת מינוע ונסועה בקרב תושבי היישובים, תרומתו להבנת המצב מוגבלת. כמו כן בשיחות עם מומחי הרלב"ד עלה כי יש תופעה רווחת של תת-דיווח על תאונות דרכים ביישובים בדואיים, ובהן תאונות עם נפגעים (הרלב"ד, תקשורת בין-אישית, 2019). דוח מבקר המדינה 72 א' (משרד מבקר המדינה, 2021) מביא מגוון נתונים על תאונות דרכים במרחב נגב ועל מעורבים לא-יהודים (מרביתם בדואים, יש לשער) בתאונות דרכים ועל חלקם בקרב מקבלי דוחות תנועה מסוגים שונים. לצד מידע על שיעורם של נהגים בדואים בקרב כלל הנהגים באזור, יש למידע מסוג זה תרומה להבנת המצב. עם זאת ברור שללא מידע מפורט על היקף הנסיעות, פיזור פעולות האכיפה במרחב וכיוצא באלה היכולת להסיק מסקנות ברורות מן הנתונים הקיימים מוגבלת. היבט ספציפי הרלוונטי במיוחד לאוכלוסייה הבדואית, הוא ההתייחסות לנתוני תאונות דרכים עם בעלי חיים משוטטים (בעיקר גמלים) וכן נתוני אכיפה של שוטטות גמלים. כל הנתונים הללו מתייחסים לשנים מסוימות. ככל הידוע לצוות המחקר, לא מופקים נתונים שוטפים מסוגים אלה, או שהם אינם זמינים לציבור. יש להניח שאפשר לקבלם מן הרשויות המוסמכות על סמך בקשה מיוחדת.

נוסף על כל אלו, יש להזכיר את איסוף הנתונים המינהליים מטעם הרשות לביטחון קהילתי (ר' פרק 9): מדד מת"ר ויתר הנתונים מבוססים על שקלול השכיחות של מגוון תופעות שחלקן קשורות לתחום הביטחון האישי ולתחומים משיקים נוספים.

לוח 9 משרטט תמונת מצב של הנתונים המרכזיים בתחום הביטחון האישי ומגבלותיהם.

לוח 9: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בתחום הביטחון האישי באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022) מגבלות
שביעות רצון מתפקוד המשטרה (תפיסות של כלל הציבור לפי אזורי אחריות של תחנות המשטרה)	משטרת ישראל, סקר התחנות הגדול	2018 נתונים לא-עדכניים דגימת חסר של נסקרים בדואים אין פילוח נגיש של תשובות הבדואים שנסקרו
שביעות רצון משירותי המשטרה (בקרב אנשים שהשתמשו בהם)	משטרת ישראל, סקר השירות	2021 לא ברור כמה בדואים נסקרו, ואין פילוח של תשובותיהם
אמון במשטרה, תחושת ביטחון אישי והיכרות עם פעילות תחנת המשטרה – סקר ייעודי בקרב הציבור הערבי	משטרת ישראל, סקר אגף סי"ף	2022 (הסקר החל בסתיו 2021) נדמה כי הדגימה אינה כוללת את כל היישובים (אף על פי שיש בה אוכלוסייה מרשויות מקומיות וממגורים בלתי מוסדרים). לא נמסר מידע על היקף הדגימה ועל מידת הייצוגיות שלה בכלל, ובכל רשות או יישוב בנפרד. עד כה לא פורסמו ממצאי הסקר בנוגע לאוכלוסייה הבדואית בנגב. מאחר שהסקר חדש, אי אפשר לבחון שינויים

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
תחושת ביטחון אישי והיקפי, היפגעות מעבירות שונות	הלמ"ס, סקר נפגעי עבריינות ותחושת ביטחון אישי	2020	הלמ"ס מפרסמת ממצאים נבחרים מסקר זה, אך אין קובץ נגיש המאפשר פילוחים. עד כה לא התאפשרה קבלת מידע על היקף הנסקרים מקרב האוכלוסייה הבדואית או ממצאים בנוגע להם
מדדי תוצאה של המשרד לביטחון פנים בנוגע לתחנות משטרה המשרתות את האוכלוסייה הבדואית בנגב (במסגרת תוכנית החומש 2021-2017)	המשרד לביטחון פנים	המידע לא נאסף ולא הוצג	אין מידע
נתוני פשיעה ממשטרת ישראל	משטרת ישראל, לפי בקשות מיוחדות	2018	פילוחים שנעשו במכון מאירס-ג'וינט-ברוקדייל בנוגע לשיעור כתבי אישום בגין אלימות גופנית בקרב הבדואים (וקבוצות השוואה). יש גם נתונים שאפשר לפלח בנוגע לפשיעה חקלאית. את יתר הנתונים שנתקבלו אי אפשר לפלח בנוגע לאוכלוסייה הבדואית, אך נדמה שאפשר לקבל נתונים כאלה על פי בקשות מיוחדות
מספר ושיעור מורשעים בדיון, לפי יישוב	הלמ"ס, קובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020	2020	רק בנוגע לרהט (נתונים מסוג זה מופיעים רק בנוגע לערים המונות לפחות 50,000 תושבים)
מגוון נתונים על עבירות	דוח מבקר המדינה 72 א'	מגוון שנים	מגוון נתונים מעבודת הביקורת – לרוב הם אינם סדורים, ולא דווקא רציפים כרונולוגית
אירועי אלימות בבתי ספר	ראמ"ה, דוחות אקלים בית-ספרי	2019	אין נתונים עדכניים יותר בשל שינויים בחדר המחקר הווירטואלי של משרד החינוך
תאונות דרכים	הרלב"ד דוח מבקר המדינה 72 א'	מגוון שנים	מידע לא סדור ולא מעודכן שאינו מתפרסם תדיר. חסרים נתונים שיאפשרו להפיק מידע משמעותי מהם. צוין תת-דיווח ניכר של תאונות (ובכלל זה תאונות עם נפגעים) ביישובים בדואיים. נתונים מוגבלים על מעורבות בתאונות דרכים ועל עבירות תנועה מחוץ לתחומי היישובים הבדואיים

התחום / סוג הנתונים	מקור / פרסום	מעודכן לשנה (נכון לאביב 2022)	מגבלות
תאונות דרכים, לפי רשות מקומית	תאונות דרכים עם נפגעים, לפי חומרה ולפי שיעור ל-1,000 תושבים ול-1,000 נפש (לפי רשויות מקומיות, מתוך קובץ הרשויות המקומיות לשנת 2020)	2020	מידע שמשמעותו מוגבלת בהיעדר נתונים על רמת מינוע ונסועה. צוין תת-דיווח ניכר של תאונות (ובכלל זה תאונות עם נפגעים) ביישובים בדואיים. נתונים מוגבלים על מעורבות בתאונות דרכים ועל עבירות תנועה מחוץ לתחומי היישובים הבדואיים
נתוני אכיפה של מגוון עבירות תנועה	דוח מבקר המדינה 72 א'	מגוון שנים	מידע לא סדור ולא מעודכן שאינו מתפרסם תדיר. לעיתים אין מספיק נתונים כדי להפיק מהם מידע בעל ערך

המלצות בנוגע למידע על הביטחון האישי:

- להרחיב את היקף הדגימה בקרב אוכלוסיית הבדואים בנגב במסגרת סקר נפגעי עבריינות ותחושת ביטחון אישי של הלמ"ס לצורך פילוח נתונים על אוכלוסייה זו.** נדמה שיהיה צורך בדגימת-יתר באוכלוסייה זו, קרי יותר מחלקה היחסי באוכלוסיית המדינה. מומלץ שהדגימה תכלול **נשאים מקרב המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים** בהיקף מייצג של אוכלוסייה זו. **חשוב שהנתונים בנוגע לאוכלוסייה הבדואית יהיו זמינים לציבור בכלל, ולמקבלי ההחלטות בפרט.** מומלצת גם **הבחנה בין יישובים בתחום זה.** מאחר שחשיפה לסוגי עבירות מסוימים ותחושת ביטחון אישי מושפעים גם ממגדר, חשוב שבמידע תהיה **הבחנה בין נשים וגברים.**
- לדגום באופן מייצג ובהיקף מספק את כלל האוכלוסייה הבדואית בסקרי המשטרה (כולל אלו המבוצעים על ידי חברה חיצונית).** בסקרי תחנות משטרה שמשרתות בעיקר את האוכלוסייה הבדואית, חשוב שהיא תיוצג בהיקף התואם את חלקה בקרב מקבלי השירותים בתחנות אלו. כמו כן **חשוב שהמידע הסטטיסטי המופק מסקרים אלו יהיה גלוי לציבור ולמקבלי ההחלטות,** ותהיה אפשרות להבחין בין האוכלוסייה הבדואית לאוכלוסיות אחרות, ובמידת האפשר להבחין גם בין היישובים הבדואים עצמם וגם בין שמונה-עשר היישובים ובין מגורים בלתי מוסדרים. גם כאן יש חשיבות רבה ליכולת לפלח נתונים גם **על בסיס מגדר.**
- בתוכנית החומש הבאה – לממש את ההתחייבות של המשרד לביטחון פנים לעקוב אחר מדדי תוצאה בנוגע לתחושת הביטחון האישי ובנוגע לאמון התושבים במדינה** בתחומי תחנות המשטרה המשרתות את האוכלוסייה הבדואית (תחנות העיירות ותחנת רהט), ולפרסם מדי תקופה את המדדים הרלוונטיים. הדבר לא בוצע בתוכנית החומש לשנים 2017-2021.
- לבחון דרכים לאיסוף סדור של נתוני תאונות דרכים שמעורבת בהן האוכלוסייה הבדואית, וכן של מדדים הנוגעים לפניות לגורמי סיוע,** כגון מרכזי סיוע לנפגעות ולנפגעי תקיפה מינית.

13. שימוש באינטרנט

הסקר החברתי של הלמ"ס כולל שאלות בדבר שימוש באינטרנט, ואפשר על פיו לאפיין את השימוש ברשת בקרב הנסקרים בני +20 במגוון אוכלוסיות. נתונים אלו כוללים את שיעור המשתמשים באינטרנט, כולל חלוקה לפי מגדר וקבוצות גיל, והתייחסות למטרות השימוש: עבודה, לימודים, חיפוש מידע, דואר אלקטרוני, פעולות בנקאיות ותשלום חשבונות, קבלת שירותים ממשרדי ממשלה, קניות ופנאי (רשתות חברתיות, הורדת קבצים, משחקים).

כמו בסקרי למ"ס אחרים, גם כאן נסקרים רק בדואים שמתגוררים בשמונה-עשר היישובים או בחלקם, ולכן אין נתונים כלל על שימוש באינטרנט בקרב המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. יש להניח כי דפוסי השימוש אצלם שונים מאלו של תושבי היישובים ולו רק בשל היעדר תשתיות חשמל ואינטרנט מסודרות. נוסף על כך מספר הנדגמים הבדואים בסקרים אלה נמוך יחסית (בין 91 ל-171 בשנה, בין השנים 2010-2019). משום כך עלה הצורך לקבץ נתונים של שנתיים או יותר, דבר שעלול לטשטש שינויים שחלים בטווחי זמן קצרים.

לוח 10 מציג את הנתונים שנמצאו בתחום זה.

לוח 10: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בנוגע לשימוש באינטרנט באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

מגבלות	מעודכן לשנת 2019 (נכון לאביב 2022)	מקור / פרסום	התחום / סוג הנתונים
מדגם קטן. לא נסקרים המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. אי אפשר לפלח לפי רשות מקומית או יישוב	2019	הלמ"ס, הסקר החברתי	שימוש באינטרנט, מגיל 20 (כולל פילוח לפי מגדר וגיל)
מדגם קטן. לא נסקרים המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. אי אפשר לפלח לפי רשות מקומית או יישוב	2019	הלמ"ס, הסקר החברתי	מטרות השימוש באינטרנט

המלצות בנוגע למידע על שימוש באינטרנט:

- לאסוף מידע מקיף על נגישות לתשתיות אינטרנט ואיכותן, על מיומנויות הציבור בשימוש ברשת ועל דפוסי השימוש בפועל.** המידע הכרחי לנוכח מרכזיות האינטרנט ככלי לביצוע פעולות מגוונות, להשתלבות בתעסוקה, ללימודים ולחשיפה למידע נחוץ. המידע צריך להיות גם כללי וגם לפי יישובים ומגורים בלתי מוסדרים, ונדרשות השוואות בין תושבי שמונה-עשר היישובים ובין המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים, בין נשים לגברים, ובין משתמשים במגוון קבוצות גיל. מידע כזה, ככל שייאסף וינתח באופן סדור, כך יאפשר לזהות פערים בתשתיות, במיומנויות ובשימוש, והוא יסייע בתכנון פעולות לטיוב תשתיות ולקידום המיומנויות בקרב קבוצות שונות בציבור.
- לדגום דגימת-יתר של האוכלוסייה הבדואית בסקר החברתי של הלמ"ס** שיהיה בה ייצוג הולם למתגוררים במגורים בלתי מוסדרים שמצבם בהכרח שונה בתחום זה.

14. נושאים חברתיים אחרים

במגוון מקורות מידע יש עוד נתונים על האוכלוסייה הבדואית בנגב בנוגע לנושאים חברתיים שלא נכללו בתחומים שנסקרו בפרקים הקודמים. יצוין כי המידע שמקורו בסקר החברתי של הלמ"ס, אינו משקף את מצבם של המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים כי הם אינם נכללים במדגם הסקר. להלן הנושאים המרכזיים:

1. **שביעות רצון מן החיים:** הסקר החברתי של הלמ"ס כולל שאלות המתייחסות לשביעות רצון כללית של הנשאלים מחייהם. מידע זה כלל את תשובותיהם של 91-170 בדואים שנסקרו מדי שנה (בשנים 2010-2019). זה מדגם קטן, ולפיכך אין מנוס מלאגד לעיתים את הנסקרים בכמה שנים יחד באופן שעלול לטשטש שינויים על ציר הזמן. כמו כן המגבלה של גודל המדגם מונעת אפשרות להבחין בהבדלים בין קבוצות משנה באוכלוסייה (לפי יישובים, קבוצות גיל וכדומה).
 2. **תחושת אפליה:** בשנים 2015-2019 נאספו תשובותיהם של כ-430 בדואים (במצטבר) במסגרת הסקר החברתי. בשל המדגם הקטן אי אפשר להציג את השינויים על ציר הזמן. פילוח נעשה על פי מגדר ועל פי התחום שבעתיו חשו אפליה (מגבלות, גיל, מין, דת, מוצא או לאום), אך אי אפשר לפלח לפי רשות מקומית, יישוב מגורים וכדומה.
 3. **הערכת תפקוד הרשות המקומית:** על השאלות בנושא זה השיבו פחות מ-70 בדואים מדי שנה במסגרת הסקר החברתי, בשנים 2015, 2018 ו-2019 (בשנים 2016-2017 לא נכללו שאלות בנושא זה בסקרים). זה מדגם קטן, והנתונים אינם רציפים על ציר הזמן. המדגם הקטן אינו מאפשר לעמוד על הבדלים אפשריים בתפיסות של תושבי רשויות מקומיות שונות.
 4. **אמון בממשלה:** גם נושא זה נסקר במדגם קטן מקרב הבדואים, במסגרת הסקר החברתי. לפיכך אין מנוס מלקבץ לעיתים כמה שנים יחד כדי להימנע מהטיות בשל מגבלת גודל המדגם. הדבר עלול לטשטש שינויים על ציר הזמן.
 5. **הצבעה בבחירות לכנסת:** ועדת הבחירות המרכזית אוספת נתונים על שיעורי ההצבעה מסך כלל בעלי זכות ההצבעה. שיעור ההצבעה בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב מתבסס על נתוני ההצבעה בכל הקלפיות ביישובים הבדואיים בנגב, הן בשמונה-עשר היישובים הן בריכוזי מגורים בלתי מוסדרים. הנתונים המעודכנים ביותר מתייחסים לבחירות האחרונות לכנסת ה-24, בשנת 2021.
 6. **הצבעה בבחירות לרשויות המקומיות:** שיעורי ההצבעה בבחירות המקומיות מעובדים ומתפרסמים על ידי משרד הפנים. הם מתייחסים, כמובן, רק לרשויות המקומיות. הנתונים המעודכנים ביותר בנושא הם מן הבחירות המקומיות האחרונות באוקטובר-נובמבר 2018.
- לוח 11** מסכם את מצאי הנתונים האלה ואת מגבלותיהם.

לוח 11: סוג הנתונים ומקורות מידע עיקריים בנוגע לנושאים חברתיים נוספים באוכלוסייה הבדואית בנגב ומגבלותיהם

מגבלות	מעודכן לשנת (נכון לראשית 2022)	מקור / פרסום	התחום / סוג הנתונים
מדגם קטן – מחייב לקבץ כמה שנים יחד (הדבר עלול לטשטש מגמות שינוי לטווח הקצר). לא כולל את המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. לא מתאפשר פילוח לפי רשות מקומית או יישוב	2019	הלמ"ס, הסקר החברתי	שביעות רצון מן החיים
מדגם קטן – מחייב לקבץ כמה שנים יחד (הדבר עלול לטשטש מגמות שינוי לטווח הקצר). לא כולל את המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. לא מתאפשר פילוח לפי רשות מקומית או יישוב	2019	הלמ"ס, הסקר החברתי	תחושת אפליה (כולל התייחסות למגוון תחומי אפליה)
מדגם קטן. אי אפשר לפלח לפי רשות מקומית, ולכן אי אפשר לעמוד על הבדלים בין הרשויות בנוגע לשביעות הרצון מהן ובין שביעות רצון של תושבים המתגוררים ביישובים שונים באותה מועצה אזורית. אין מידע רציף מכל השנים. הנתונים אינם כוללים את המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים הצורכים שירותים מוניציפליים בשמונה-עשר היישובים	2019	הלמ"ס, הסקר החברתי	הערכת תפקוד הרשות המקומית
מדגם קטן – מחייב לקבץ כמה שנים יחד (טשטוש מגמות שינוי לטווח הקצר). אינו כולל את המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים. לא מתאפשר פילוח לפי רשות מקומית או יישוב	2019	הלמ"ס, הסקר החברתי	אמון בממשלה
-	2021	ועדת הבחירות המרכזית	הצבעה בבחירות לכנסת
-	2018	משרד הפנים	הצבעה בבחירות לרשויות המקומיות

המלצות בנוגע למידע על המדדים החברתיים האלה:

- **להגדיל את מדגם הנסקרים הבדואים בסקר החברתי** (לבצע דגימת-יתר באוכלוסייה זו) כדי לאפשר פילוחים לפי מקומות המגורים ומשתנים נוספים, כדי לנתח ממצאים מכל שנה בנפרד ולעמוד על מגמות שינוי על פני זמן גם בטווח הקצר.
- **לכלול במדגמי הסקר החברתי גם מדגם מייצג מקרב המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים** כדי לאפיין מגמות גם באוכלוסייה זו.

15. סיכום והמלצות עיקריות

בדוח זה נסקרו הנתונים הכמותיים על האוכלוסייה הבדואית בנגב במגוון תחומי חיים. המטרה הייתה לאתר מקורות מידע אשר כוללים נתונים רלוונטיים אשר נאספים באורח סדיר ושאפשר לזהות בהם בבירור את האוכלוסייה הבדואית, ללמוד על מצבה ולהשוותו למצבן של אוכלוסיות אחרות במדינה. מידע כזה מאפשר **לעקוב אחר צרכים משתנים ומגמות שינוי (שיפור או נסיגה) במגוון מדדים, וכן לתכנן צעדי מדיניות שבכוחם להיטיב עם האוכלוסייה הבדואית. נתונים זמינים גם מאפשרים מעקב על ידי גופים אזרחיים ופעילים מן האוכלוסייה הבדואית עצמה.**

מאחר שלא כל הנתונים זמינים, התחקה צוות המחקר גם אחר נתונים אחרים שאומנם נאספים בסדירות, אך הם מחייבים דרכים מורכבות לאיסוף ולניתוח כדי שיתרמו להבנת המצב באוכלוסייה הבדואית. חלק מן הנתונים האלה אפשר לפלח באופן עצמאי על ידי חוקרים מיומנים מתוך בסיסי נתונים המתפרסמים ברבים. אולם לפעמים מחייב איסוף המידע גם הגשת בקשות מיוחדות לגופים המופקדים עליו. פרט לכך יש ברשות מגוון גופים בסיסי נתונים שאינם מתפרסמים, ויש קושי לקבל מהם מידע מועיל כדי ללמוד על מצבה של האוכלוסייה הבדואית. הצבעה על מקורות נתונים כאלו לצד מתן המלצות מעשיות, עשויות לסייע לגורמי התכנון בממשלה לפעול להנגשת המידע למקבלי ההחלטות ולציבור הרחב. פרט להם, הצביע דוח זה גם על תחומים שאין בהם איסוף מידע שיטתי, שהמידע עליהם לא מעובד באופן מתאים לשימוש או שלא ברור היכן הוא מאוחסן. הצבעה על חסרים אלו עשויה לסייע בתכנון מערכים לאיסוף מידע נדרש, לעיבודו באופן מועיל ולהנגשתו למקבלי ההחלטות ולציבור.

גם בנוגע למקורות המידע הנגישים יותר יש מגבלות רבות המקשות לחלץ מידע מספק על האוכלוסייה הבדואית בנגב. חלק מן המגבלות הללו קשור להיקף המוגבל של אוכלוסייה זו – היא מונה כ-3% בלבד מאוכלוסיית המדינה. הדבר בולט במיוחד בביצוע סקרים בקרב ציבור זה: גם כאשר האוכלוסייה הבדואית נדגמת כחלקה באוכלוסיית המדינה, היקף הנסקרים לא תמיד מאפשר קבלת מידע מהימן דיו או פילוח לקבוצות משנה, כנדרש עבור מעקב אחר צורכי אוכלוסייה בעלת צרכים מורכבים המצויה במוקד של תוכניות התערבות מיוחדות עבורה. איסוף לא מספק (ולעיתים חוסר איסוף מוחלט) של מידע על המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים, מותיר בצל כ-80,000 תושבים המתגוררים במציאות חיים ייחודית. מגבלות אלו לצד החסמים שפורטו גורמים לעוסקים בשיפור המצב הכלכלי-חברתי של האוכלוסייה הבדואית בנגב, לגשש באפלה.

המלצות

בפרקי הדוח הוצגו המלצות שנועדו לסייע בשיפור מצאי הנתונים על האוכלוסייה הבדואית במגוון תחומי חיים. כדאי שהעוסקים בכל אחד מן התחומים יעיינו בהמלצות הקשורות לתחום עיסוקם. עתה יוצגו כמה המלצות מרכזיות חוצות-תחומים:

- **לאסוף איסוף שיטתי של מידע גם בנוגע לאוכלוסייה המתגוררת במגורים בלתי מוסדרים.** ההמלצה נכונה במיוחד לסקרי הלמ"ס כי כיום אין דוגמים אותה כלל, אך גם לסקרים של גורמים נוספים ובעת איסוף ופרסום של מידע מינהלי. מציאות החיים של המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים שונה בהיבטים רבים מזו של תושבי שמונה-עשר היישובים, ולכן חשוב שהמידע עליהם לא רק ייכלל בתמונת המצב של האוכלוסייה הבדואית, אלא יובא גם באופן שיאפשר השוואה בין קבוצות אלו.

- **לשתף נציגים מן האוכלוסייה הבדואית כדי לשפר את היכולת לסקור אותה, ובייחוד את המתגוררים במגורים בלתי מוסדרים**
הן בשל קשיים לוגיסטיים (כגון בעיות ברישום כתובות מגורים) הן כדי להפיג חששות באוכלוסייה ולשפר את היענותה.
- **לדגום דגימת-יתר של האוכלוסייה הבדואית בסקרי הלמ"ס ובמיוחד בסקרים שהיקפם קטן יחסית** (כגון הסקר החברתי או סקר הוצאות משק הבית). זאת כדי לאפשר הפקת מידע מהימן על אוכלוסייה זו שהיא די קטנה, ופילוח נתונים לפי קבוצות משנה: רשויות מקומיות ויישובים, קבוצות גיל ומגדר. המלצה זו חשובה במיוחד עתה, כשהעיסוק באוכלוסייה הבדואית מצוי בעדיפות לאומית במסגרת תוכנית חומש נוספת. מידע נגיש ומפורט יוכל למקד ולייעל את העשייה ואת הקצאת המשאבים לעומת מידע כללי שאינו מבחין בין אזורים ובין קבוצות באוכלוסייה.
- **לגייס גורמי מקצוע במשרדי ממשלה ובגופים ציבוריים** (כמו קופות החולים) כדי שיסייעו **באיסוף מידע על האוכלוסייה הבדואית, בעדכון התדיר ובהנגשתו למקבלי ההחלטות ולציבור**. הסבר על חשיבות העניין ופעולה מתואמת בין הגופים עשויים לשפר מאוד את הנגישות למידע ולכן גם את התכנון עבור האוכלוסייה, ולייעל את המעקב אחר שינויים בצרכיה ובמצבה.

מקורות

- אוניברסיטת בן-גוריון בנגב. (א"ת). מאגר מידע מקוון – מאפייני חיים של החברה הבדואית בנגב. נדלה ב-13 באפריל, 2022 מתוך <https://in.bgu.ac.il/humsos/negevSus/SYBSN/Pages/default.aspx>
- החלטה מספר 3708 של הממשלה ה-32 "תוכנית לקידום הצמיחה והפיתוח הכלכליים של האוכלוסייה הבדואית" (11.9.2011).
- החלטה מספר 2397 של הממשלה ה-34 "תוכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2017-2021" (12.2.2017).
- החלטה מספר 1279 של הממשלה ה-36 "תוכנית לפיתוח כלכלי חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2022-2026" (23.3.2022).
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). נדלה ב-16 במאי, 2022 מתוך <https://www.cbs.gov.il/he/Pages/default.aspx>
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (א"ת). *הסקר החברתי*. נדלה במרץ, 2022 מתוך <https://www.cbs.gov.il/he/subjects/Pages/%D7%94%D7%A1%D7%A7%D7%A8-%D7%94%D7%97%D7%91%D7%A8%D7%AA%D7%99.aspx>
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (2017). *תוחלת חיים בישראל 2016*. cbs.gov.il
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (א"ת). *הרשויות המקומיות בישראל – קובצי נתונים לעיבוד 1999-2020*. נדלה באפריל-מאי, 2022 מתוך cbs.gov.il *הרשויות המקומיות בישראל - קובצי נתונים לעיבוד 1999 - 2020* (cbs.gov.il)
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (א"ת). *סקר הוצאות משק הבית*. נדלה ב-14 באפריל, 2022 מתוך cbs.gov.il *סקרים ומפקדים – סקר הוצאות משק הבית* (cbs.gov.il)
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (2019). *סקר כוח אדם 2019*. <https://www.cbs.gov.il/he/publications/Pages/2021/%D7%A1%D7%A7%D7%A8-%D7%9B%D7%95%D7%97-%D7%90%D7%93%D7%9D-2019.aspx>
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (2020). *השנתון הסטטיסטי לישראל 2020*. <https://www.cbs.gov.il/he/publications/DocLib/2020/Shnaton71.pdf>
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (2022). *השנתון הסטטיסטי לישראל 2021*. <https://www.cbs.gov.il/he/publications/DocLib/2021/Shnaton72.pdf>
- הלמ"ס (הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה). (2022). *נכגי עבריינות ותחושת ביטחון אישי*. נדלה ב-14 באפריל, 2022 מתוך cbs.gov.il *נכגי עבריינות ותחושת ביטחון אישי* (cbs.gov.il)
- המוסד לביטוח לאומי. (2021). *ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות 2020 (לפי נתונים מנהליים)*. https://www.btl.gov.il/Publications/oni_report/Pages/oni2020.aspx

חסייסי, ב., יונתן-זמיר, ט., וייסבורד, ד., ליטמנוביץ, י., טרכטנברג, ט. ודודוביץ, ע. (2020). ניתוח עמדות הציבור כלפי המשטרה בחברה הישראלית – ההשפעה של הוגנות ההליכים, מאפייני הפרט ומאפייני תחנה. בתוך: משטרת ישראל (עור') העיקר במחקר 2020 – אסופת מאמרים בנושאי משטרה (עמ' 283-309).

מדינת ישראל. (2018). ספר תוכניות עבודה – התוכנית לפיתוח כלכלי-חברתי בקרב האוכלוסייה הבדואית בנגב 2017-2021 (ממשלת ישראל, החלטה מספר 2397).

משרד הבריאות. (2014). מומים מולדים ומחלות גנטיות בקרב הבדואים בנגב. <https://www.health.gov.il/PublicationsFiles/Genetic-Diseases-Bedouin.pdf>

משרד הבריאות. (2018). התוכנית הלאומית למדדי איכות. נדלה ב-30 בדצמבר, 2019 מתוך https://www.health.gov.il/Subjects/Patient_Safety/hospitals/National_plan_dimensions_of_quality/Pages/default.aspx

משרד הפנים, (2020). מדד האיתנות הפיננסית של הרשויות המקומיות. מינהל הפיתוח, משרד הפנים. נדלה לאחרונה במאי, 2022 מתוך https://www.gov.il/BlobFolder/generalpage/geographical-forms/he/home_main_local-government_geographical-forms-011.pdf

משרד הרווחה והביטחון החברתי. (2021). דוח סטטיסטי לשנים 2019-2020. <https://www.gov.il/he/Departments/publications/reports/molsa-publications-office-reports-2019-2020>

משרד מבקר המדינה ונציבות תלונות הציבור. (2021). דוח שנתי 72 א – חלק ראשון: היבטי משילות בנגב. <https://www.mevaker.gov.il/sites/DigitalLibrary/Documents/2021/72A/2021-72A-101-Negev.pdf>

משרד התחבורה והבטיחות בדרכים, הרשות הארצית לתחבורה ציבורית. (2021). מדדים לבחינת כערי שירות תח"צ בין האוכלוסייה הערבית לאוכלוסייה היהודית – נתונים השוואתיים בין השנים 2015 ל-2020.

סופר-פורמן, ח., ברלב, ל. וגדג', נ. (2021). ילדים עם מוגבלות באוכלוסייה הבדואית בנגב. דמ-883-21. מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. [/https://brookdale.jdc.org.il/publication/children-with-disabilities-in-the-bedouin-population-in-the-negev](https://brookdale.jdc.org.il/publication/children-with-disabilities-in-the-bedouin-population-in-the-negev)

פלך, א., אור, ד. וכליף, א. (2020). היפגעות ילדים בישראל – דו"ח בטרם לאומה 2020. בטרם ומשרד הבריאות. [דו"ח לאומה - בטרם בטיחות ילדים \(beterem.org\)](https://beterem.org)

פלך, א. וכליף, א. (2022). דו"ח תמותת ילדים מהיפגעות בלתי מכוונת בשנת 2021. בטרם. [ד-דוח-תמותת-ילדים-מהיפגעות-בלתי-מכוונת-בשנת-2021 \(pdf\) \(beterem.org\)](https://beterem.org)

שנור, י. וכהן, י. (2021). בני 65+ בישראל – שנתון סטטיסטי 2021 (מס' 23). מאירס-ג'וינט-ברוקדייל. <https://brookdale.jdc.org.il/publication/statistical-abstract-elderly-israel-2021>